ARCHIVU
pentru filologia si istoria.

Nr. XXIII. **15. Martiu** **1869.**

(XXVI.)
FANTASIE ETIMOLOGICE.
V.

Se terminàmu una data cu f a n t a s i e-l e e t i m o l o g i c e.

— Dá! Se terminàmu una data; dîcemu si noi. Se terminàmu, pentru cà ne-s'a uritu, se mai fantasiàmu, chiaru si deca nu facemu alta, de câtu reproducemu fantasie-le altor'a, si pote chiaru pentru aceea mai multu.

Insa se terminàmu cu fantasie-le etimologice, nu numai cá cu articlulu acestei folîtie, ceea ce nu multu ne ar' ajutá, ci deca se pote, se terminàmu una data si cu a mai fantasiá, fantasie etimologice, de câte ori luàmu pen'a a mâna, in câtu fantasie-le de asta natura se paru chiaru cá buretii de tomna, ce resaru preste nopte, — si ori în catrò te intorci, nu dai, de câtu totu de bureti fantastici etimologici, numai câtu cestia nu suntu toti buni de mancare, cá buretii de tomna.

Celu pucinu noi, nu mai potemu se continuàmu pre acestu terenu sterpu pentru noi, de si forte fructiferu pentru altii, — cà-ci ne-s'a uritu — de morte, si ne e tema, cà si altii mai multi voru fi patiendu-o totu asemenea cá si noi.

Se punemu inse totu de una data, celu pucinu la urma, dupa demnitatea si interesulu causei, ce amu tractatu, unu c a p a c u, cumu se dice, in tota form'a pentru cá se nu ne remania articlulu destrabalatu si . . . ce se mai dîcemu alt'a.

O recapitulàmu: cà nu ne placu fantasie-le alesu etimologice, cá unele producte mai totu de un'a nesarate si farà creeri, — si dupa mica parerea nostra ar' fi cu multu mai intieleptu a ne mai contení de la cestiuni otiose, asupr'a unoru obiecte imblatite si resblatite de sute de ori panà la gretia, — cu atatu mai multu, a ne contenì dela i n v e n t i u n i n o u e (pentru bucuresceni punemu n u o i!), ori câtu de magulitoria se fia pentru amorea propria glori'a de inventatori, si de inventiuni n u o i (cá la Bucuresci), cari totu deun'a trecu de producte a le genialitatei.

Si ce-ne se nu vrea a trece de g e n i a l e? Alesu, candu ce-ne-va semte in senesi unu impulsu neresistibile de a fantasiá, adeca a inventá ce-va nou, — si inca mai neresistibile de a se si presentá cá inventatoriu — geniale?

Fapt'a e, cà toti vremu se fimu C o l u m b i, si deca nu toti potemu se descoperimu câte una Americ'a, — dar' nice macaru p r a v u l u de p u s c a, cumu dîcu pre la noi, er' pre aliurea e r b a p u t i o s a, — necumu artea tipografica, seau telegrafica, seau fotografica, si câte tote alte grafice, — dar' celu pucinu in artea etimologica, unu accentu, unu puntu, una caciula, una semiluna, unu apostrofu, unu y, una litera adausa seau omisa, seau stramutata etc. etc., — ori câtu de pucinu, dar' totu este ceva, ce duce la — i m o r t a l i t a t e! *)

Si ast'a e capulu lucrului!

Amu oserbatu cu alta ocasiune, de nu ne insielàmu (pardonu! cà acum nu se mai dîce asia, ci mai etimologice! i n c e l à m u, cu c in locu de s!), — seau de nu amu obserbatu panà acumu dein scapare de vedere, — oserbàmu acum'a, cà amu oserbatu forte adese ori, seau mai totu de un'a, cumu cà de càte ori ese unu petecutiu de diurnalu, fia numai câtu . . ., exempla suntu odiosa, — in dat'ai mare oserbezi, cà incepe la fantasie etimologice ortografice, — n u o i!

Panà la a. 1847, pre câtu tempu pucine-le diuaria romanesci se publicau cu p o t c o v e, cumu le dîcu, nu se prea interesau literatii nostri dein diuarie la fantasie etimologice ortografice, se le puna in lucrare, ci continuau cá mosii si stramosii a p o t c o v í la cali morti, forà de a le-se inspirá

*) Rogu pentru toti diei pre tipografu, se numi faca si mie aici una crampitia, cum a facutu R o m a n u l u i nu sciu unde, dein t r e i т, lasandu pre celu de antâniu — afora!

geniulu, se se faca Columbi, Vespuții și alti cá acestia.

Er' dupa ce la a. 1847, a cutezatu mai antaniu unu organu de publicitate, se lapede potcove-le, si inca ce potcove, marturia se fia Curieriulu romanescu dein Bucuresci si Albin'a dein Iasi dein anii d'antaniu, — se vedi câta revelatiune, s'a facutu in genialitatea etimologica!

De atunci incoce, cumu amu mai dîsu, nu a lâsatu D. dieu nece macaru unu petecutiu de diuariu, care sa nusi aiba fantasie-le sale etimologice chiaru si déca suntu in principiu fonetisti, — dela Curierulu de ambe sexe (anii dein urma), pană la — dein a. Dlui 1869!

Bene. Asia se fia! Numai cu D. dieu. Dar' noi, si chiaru de acea, de astadi in a-ante, incetàmu a mai fantasiá — fantasie-le altor'a. Er' fantasie-le nostre, fiendu cà si noi amu avutu parte de ele, inca ne au camu secatu, si câte nu ne au mai secatu, vomu se le sugrumàmu in creerii nostri, pană a nu esî la lumina, pentru cá se facèmu locu fantasie-loru altor'a.

Lasàmu sesi mai sfarme capulu si altii cu fantasie-le, ce le voru dictá creerii si mai incolo, forà a ne mai mestecá in trebile altor'a. Cà-ce si câtu ne amu mestecatu, amu facut'o mai forà voli'a nostra, seau celu pucinu nu cu multa volia, precum amu spus'o — deja. Of!

Deja! incela! gelosu! lealu! — Iiertati-ne inca una digresiune acum mai in urma.

Deja seau degia? seau numai ja seau gia? Mare controversia, grammaticii certant ... Unii dupa franciusesce, altii dupa italianesce, si in urma altii ai treilea dupa latinesce!

Multu siau batutu capulu unii filologi romani, cumu se dîca pre romanesce in locu de quidem si jam latinesce.

Celi mai fricosi dîceau, se dîcemu: in colea in locu de quidem, si acum in locu de jam.

Ci nu au potutu reesî, cà-ci literatii au semtîtu, cà nu suntu de ajunsu,

In urma venira celi mai curagiosi, si dîsera: hai de! se dîcemu si noi cá francesii, — ba nu, ci cá italianii, — ba nu ci cá latinii, fia-care dein profunde motive.

— Ei bene, cumu dîcu francesii si italienii, in locu de quidem alu latiniloru? Nemene nu scie.

— Dar' cumu amu poté dîce celu pucienu noi? Nu sciu, dieu! — Pote se dîcemu: Ci de! Inca bene.

Venimu la jam, — si amu vediutu, cumu l'amu romanisatu, vai de elu; sîi pote ajunge.

Dar' incelá ce-e? Eca ce!

Betranii nostri, toti câti scrieau parte romanesca, de candu au inceputu a scrie, si ast'a inca nu e prea de multu, — betranii, dîcu, candu le venea nevoli'a se dîca una vorba cá acést'a, o dîceau insielá; — er' prostii, alesu ungurenii, candu vorbeau, si candu vorbescu si astadi, dîcu: incelui; ungaresce: csalni!

Betranii nostri dîceau insielá, éca de ce.

A pune sieu'a pre calu seau pre magariu, — celi vechi aflau cu necuvenientia, a pune pre chartia acésta vorba prosta cá si vorb'a porcu, ci le dîceau asinu si rimatoriu, — deci a pune sieu'a pre ori si cine, r. o dîsera cu o vorba: a insielá.

Dela calu si asinu nu erá departe pană la omu.

Eli aflara una mare asemenare intre calu insielatu si omu insielatu; desi pre omeni astadi nu mai punu siele, ca pre cali si pre asini, sensu literali, ci totu mai punu sensu tropico seau metaforico, — precum nu mai punu pre omu nece frene, cá pre calu si pre asinu, de aceea inse totu mai dîcemu si astadi sensu figurato, cà nu numai infrenàmu omeni, ci cà infrànemu si patimele.

Eca paralelismulu ideeloru: a insielá, cali, si a insielá omeni; — a infrená asini, si a infrená pană si pateme.

Apoi ce e omulu desfrenatu? care nu are frenu pre mente, anima si semtîri.

De aci toti omenii de omenia suntu infrenati — se intielege, cà nusu cu frenu pre capu ci pre anema si semtîre.

Er' insielatu ce-ne e? — Asia ambla ideele, candu se formeeza limbe-le.

Acumu se vedemu si ideele pseudo-etimologiloru, cari straformara vorb'a buna si intielesa romaneasca insielá, cu vorb'a necalita, cà nui mai dîcemu almentrea, incelá.

Au audîtu, seau pote au visatu, cà si latinii dîcu celo — are, — si in fantasi'a loru etimologica, forà de a mai esaminá lucrulu cu seriositate indat'ai mare au eschiamatu: εὕρηκα! Amu aflatu etimologi'a lui insielá, dela in — celo — as — are. Si numai de câtu o au pusu in praxe.

Nu au mai consideratu, cà nece incelo nu esiste la latini, nece cà celo nu insémneza insielu.

Dar' nu au consideratu nece cà reducundu vorb'a la form'a **in celu**, numai o au apropiatu de vorb'a ungurésca **csalni**, punendu unu **in** dein a-antei.

Fantasi'a ast'a se parù, pote autoriului ei, cu atâtu mai plausibile, cu câtu is'a parutu, cà impaca si combina amendoua spresiunile usitate: **insielá** si **inceluí**.

Se dîcemu, deca amu venitu panà la atât'a, ceva si despre vorbele **gelosu** si **lealu**, cari inca siau inceputu cursulu desmierdatu in limb'a romanesca moderna.

Francesulu dîce **jalox**, italulu **geloso**, de unde? forà indoiela dela **zelosus** alu latiniloru, la cari insemná nu numai **diligente**, ci chiaru si mai multu, ceea ce insemneza la francesi **jaloux** si la itali **geloso**.

Aceste doue natiuni dedera cuventului latinu form'a mai apta dupa natur'a limbei loru, francesulu pronunciandu pre **z** cá **j**, er' italianulu cá **gi**.

Dar' romanulu? Literatii romani nu au sciutu adeverat'a etimologia a acestei vorbe la francesi si italieni?

Seau deaca o au sciutu, de ce nu o au pronunciatu dupà natur'a limbei romanesci, dîcundu **zelosu**, er' nu dupa a' celei italiane: **geloso**?

Si in urma, francesii dîcu **loyal**, italii **leale**, de ce?

Francesii au facutu **loi** dela lex — gis — e a' latiniloru, si dela **loi**: **loiyal**; romanesce **lege legale**.

Italianulu dîse **legge** dela **lex** — gis — e a latinului; dar' mai demultu dîceau si **lee** forà g, cum dîcu si astadi **il re** in locu de **il rege**, lapedandu pre g si contragundu doi e intru unulu; si dein **lee** au formatu **leale**.

Ei bine! Carturari romani, cari se resfacia asia de comodu in fantasie etimologice, nu au intielesu adeverat'a etimologia a cuventului **leale**? Si deca o au intielesu, de ce nu l' au romanitu?

— Ei! da, alt'ai **legale**, alt'ai **leale**.

— Vediu si io. Dar' in acestu casu, mai bene erá se caute altu terminu pentru ide'a de **loyal** seau **leale** — de câtu se **pocesca** limb'a romanesca.

Dar' se vedi si alte **pociture**, inca si mai de risu, in limb'a moderna romanesca, nu sciu dein fantasia etimologica, ori numai dein nescientia, cá sa nu dîcu dein **ignorantia**.

Chiaru vorb'a **ignorante**, — care acumo vedemu scrisa **iniorinte** si **inorinte**!!!

Risum teneatis! toti câti sciti càtu de pucinu latinesce!

Francesulu dîce: **ignorant**, — romanasiulu nostru, care nece nu viseza de limb'a latina, crede in semplicitatea, se nu dîcu in **iniorinti'a** lui, cá **ignorant** o se fia in locu de **ignorent** seau **inorent**, ca si **innocent** ce numai se pronuncia cá **innosant**, dar' nu se scrie cu a.

Amu vediutu si **abundintia**; pentru cà totu romanasiulu nostru, dupa **iniorenti'a** lui etimologica, presupune cà si acì francesulu a dîsu **abondance** in locu de **abondence**, cá **complaisance** in locu de **complacentia**; er' de form'a orginaria latina **abundantia** nece nu a visatu cum nu a visatu nece de **ignorantia**. Beata simplicitas!

Atât'a si prea destulu pentru un'a digresiune, si acum sa ne intorcemu la firulu, unde ne-s'a ruptu.

Amu dîsu, cà pentru noi acum lucrulu a venitu panà la atât'a, in câtu ne-s'a uritu cu **deseversîre**, a mai registrá atâte fantasie absurde, a le critisá, seau mai romanesce a le scarmená. Pentru cà, cumu er' amu mai dîsu, omenii suntu forte incapatînati, si tota lupt'a cu atari fantasie, etimologice si ortografice, aduce forte multu cu lupt'a unui celebru cavaleru — in contr'a moreloru de ventu!

In urma totu nu potemu inchide, forà a dá spresiune si unei dorintie, nu atâtu pre partea nostra, câtu pre a' unoru geniali de aceli de mai susu, cari abundeza in fantasie-le loru, si totu se plangu cà nu suntu intielesi de generatiunea presente: Cá se le ajute D. dieu, se nu mora, panà nu voru avé fericirea se fie intielesi, seau — se intielega.

Noi totu inca, in urma, le mai si consiliàmu, cá cu ori ce pretiu se nu ascunda resultatele fantasieloru geniali, filologice — limbistice — etimologice, dein a-antea acestei generatiuni, carea si noi o aflàmu, cà e camu grea la capu si incapatînata; — pentru cà ce-ne scie, deca nu se voru aflá si pentru d-ni'a loru, intru unu seclu atâtu de filologicu, cumu amu avutu onore a oserbá si de alta data, in care totu carturariulu totu de una data e si nascutu filologu, — dîcu, cà se voru aflá capete si anime simpatetice, cari sei — intielega. Si

pentru unu castigu asia de mare, credemu, cà pote ce-ne-va se sî cuteze a risicá una revelatiune geniale·

Noi celu pucinu marturimu in sinceritatea nostra, de care nu pote fì indoiela, cà amu doritu dein tota anim'a a dá mana de ajutoriu in filologia, chiaru si geniiloru necunoscuti, — si foli'a nostra in adensu tienea usi'a deschisa, se intre in la-intru toti filologii, genii si negenii, — si nu e culp'a nostra, deca nu au intratu, — fluerat'am si nu au jocatu, plans'amu si nu au lacrematu, — si in urma pote cà le va paré reu, cà nu s'au sierbitu de una ospitalitate atâtu de liberale.

Dar' s'a mai templatu si alt'a, marturimu cu multa parere de reu, cà unii s'au presentatu in adeveru la intrare, dar' incarcati cu unu calabalicu, càtu nu erá cu potentia a intrá pre usia — cu calabalicu cu totu, — si asia, pare-ne-se, cà nece aicia nu suntemu de vina, deca nu au potutu intrá, cumu au vrutu.

Si cu acestea, adio fantasie etimologice, pentru a nu ne mai revedé pre acestu terenu, — care acumu-i terâmu. Saraca limba!

Nota. Pentru cá se nu creda ce-ne-va, cà cele mai in urma dîsa aru fi numai fantasie de ale nostre, placu a aruncá macaru una cautatura pre una Corespundentia, ce o publicàmu mai la vale in togmai dupa originale.

(XXXVI.)

DE LATINITATEA LIMBEI ROMANE.

VIII.

Dupa cele dacice, se trecemu numai de câtu la cele Gothice-germanice, pentru cà déca romanii suntu Romani, eli ori dein coce ori dein colo de Dunare, au cautatu se aiba multa nevolia cu Gothii, dela cari pote cà le a remasu in limba si una vorba nu prea onorabile, pronunciandu pre g cá muscalii.

Deca dacii au fostu de vitie germanica, ori nu au fostu, pentru noi totu un'a este, si totu atât'a deca sasii nostri suntu descendentii daciloru, au nu suntu.

Pentru cà, deca eli au fostu slavi, patronii slavismului, facundune daci, cu poterea ne facu slavi; er' deca au fostu eli germani, atunci se scola repausatulu I. C. Schuller dein Sabiniu, si ne face germani.

Asia ori si cumu, noi cauta se fimu, dupa sententiele corifeiloru literaturei slavice si germanice, ori daci, ori slavi, ori germani, — numai romani nu.

Seau deca nu suntemu, nece curati daci, nece curati slavi, nece curati germani, — atunci ce suntemu? — Ne au spus'o de milie de ori, cà suntemu tote, seau nemica.

Si prob'a?

— Prob'a acestor'a — e limb'a.

Dupa dni'a loru, limb'a romanesca e unu chaos, una olla potrida (nu musicale), unu ciubarulu p.... loru (salva venia) dupa vorb'a romanesca; — una mestecatura de tote cogile, si gunoie-le, ce au mai remasu dupa innecatiunea gentiloru barbare, cari inundasere Europ'a in evulu miediu, si s'au adunatu in gur'a romanului!

Bene se intielegemu inse, cà totu aceli corifei venu apoi, sisi cauta in gunoie-le nostre gunoiele loru, si sile revindeca cu tota taria, nu numai gunoiele, ci totu de una data si ce mai este de ceva pretiu dein limb'a, cei dîcemu noi, cà a fostu a stramosiloru nostri, — in urma pre acesta base voru se ne confisce tota limb'a, si pre noi insine.

E unu spectaclu demnu de diei, cumu se dîce, a vedé, cumu se certa acesti soldatii mercenari pentru trentiele limbei romanesci, cumu se certa copilii, candu le arunca ce-ne-va unu pumnu de banuti.

Noi le amu dîsu de multu, si forte de multe ori: a vostre se fia! luati-ve-le, duceti-le, unde a dusu mutulu calulu! vorba romanesca de pre la noi.

— Unde a dusu mutulu calulu? deca ne va intrebá vre unu curiosu.

— Nu sciu nece io; — le vomu respunde, cà vorb'a e vechia, si lucrulu s'a uitatu; dar' nece se tiene de aici, se ne apucàmu a mai esplicá si proverbia-le; destulu e cà asia se dîce, si intielegemu, ce va se dîca.

Ei! dar' dni'a loru nece ast'a nu voru, — ci cu de a tari'a voru se ne faca, se le tienemu gunoiele si trentie-le, si se supera reu si ne injura, cumu le vene la gura, deca cutezàmu a ne lepedá de ele.

Asia, facia cu dni'a loru, nu e bene, nece cu capulu de pietra, nece cu pietr'a de capu; — si suntemu in periclu, cà ori se ne mance lupulu ori se ne mânce ursulu; ne-mancati totu nu remanemu.

Ci cu slavistii amu mai tensu vorb'a si de alta data, si acusi erasi o vomu mai tende, la r u n d u l u seu, — numai se i s p r a v i m u (sit venia verbo!) acumu mai antaniu cu Gothii.

IX.

Deci, — rep. J. C. S c h u l l e r, in dîlele mai bune ale tineretieloru sale, la 1831, incepuse a propumná dein tote poterile ide'a, cà romanii suntu germani -- romanisati.

Argumentele lui, precum pote fí cunoscutu la una mare parte deintre lectorii nostri, suntu adunate si depuse cu multa seriositate in cartiuli'a intitulata: Argumentorum pro l a t i n i t a t e linguae Valachicae s. Rumuniae epicrisis; scripsit I. C. S c h u l l e r. Cibinii 1831. 8.

Asia suna titlulu ei, macaru cà mai bene se potea inscrie; p r o g e r m a n i t a t e, de catu p r o l a t i n i t a t e.

Argumentele lui erau basate pre limba, si derivatiuni etimologice, dein carii scotea, cà romanii suntu germani.

Asta opiniune, a unuia dein celi mai infocati partisani ai germanismului, cu tote cà in politica erá de alta opiniune, cumu arata dilucidatiunea sa la suplic'a a'loru doi eppi romanesci **), pentru care a luatu 50 galbeni remuneratiune dela universitatea sasesca, — asta opiniune, dîcu, fù atâtu de temeraria, chiaru si in ochii conatiunaliloru sei, câtu nu scimu, deca a mai cutezatu ceneva a o spriginí in publicu, — in câtu in urma si insusi faimosulu ei autoriu, la batranetie, se vediù ore cumu costrinsu a marturí, cà sia perdutu calea prein padure.

Pace dar' sa fia cenusiei reposatului dein partea nostra, pentru cà adversariulu, nu numai a desparutu de pre terenulu lupteloru, ci s'a sî retrasu inca in viatia, de volia, de nevolia, — forà de a derege inse, ce a stricatu.

Pentru cà reposatulu, afora de brosiur'a amentita, in foculu luptei, cá sesi pota mai bene spriginí opiniunea aventurosa, se apucà de unu studiu cu totulu seriosu asupr'a limbei romane, si anume asupr'a materiale-lui ei, cercetandu prein tote dialectele germanice, incependu dela Trni'a panà la gliaciaria-le cele mai nordice ale Svedei si Norvegiei, si dela Gothi panà la dialectele sasesci dein Trni'a, totu ce potea avé macaru cea mai mica aparentia de asemenare intre vorbe romanesci si germanice.

Cercetarile aceste se afla cosemnate intru una disertatiune anumita, si tiparita in Archivulu asociatiunei pentru geografi'a Traniei, sub titlu „Desvoltarea celoru mai momentosa principia pentru cercetarea limbei rumunesci *).

Combinatiunile, ce le face autoriulu acestoru doue diatribe, de si nu suntu fundate mai nece una data, de câtu pre basi forte large, ele inse forà indoiela au potutu produce in convictiunile lectoriloru, cea mai mare parte neversati in asta materia, atari impresiuni, câtu ele nu se voru fí stersu deintru insi, nece dupa retractarea autoriului, ce o amentiramu, fiendu cà a fostu simpla si in termini forte generali.

Celu pucinu va fí remasu, si dupa acea retractatiune, atâta impresiune, câtu se creda, cà si deca romanii nu aru fí chiaru de origine germanica, limb'a loru inse totu va fí multu-pucinu impresiunata de limb'a germanica.

In câtu pentru materiale-le limbei, si noi insine amu recunoscutu, cà in usulu limbei romanesci se audu multe vorbe germanice, luate pote de la Gothi, Sasi, seau alte genti germanice, cu cari au avutu a face romanii in decursulu a multoru seculi, cumu s'a templatu totudeun'a si panà astadi, — insa negandu cosecentie-le violente, ce rep. Schuller le trage dein acele premise, cá si Slavistii, reducundu inca si una mare parte dein etimologie-le false si falsificate la adeverat'a loru valore.

Atâtu pentru materiale-le limbei, de un'a camdata.

Er' incâtu pentru formele limbei, dni'a lui a semtitu nevoli'a, si cà aci nusi afla campulu, unde sesi pota alergá calii buiestri forà frene, si de acea nece nu a cutezatu a se atenge macaru de

*) Unu scriu r e n d u cá ungurii r e n d, altii r o n d u cá italii r o n d o, — de ce se nu ne-se permita si noue se scriemu r u n d u cá germanii r u n d, candu avemu a face cu acestia?

**) Beleuchtung der Klageschrift gegen die sächsische Nation, von I. K. Schuller, Hermannstadt. 1844. 8. — Noi vomu publicá mai la urma sî P e t i t i u n e a celoru doi eppi romani dein 1842.

*) Entwickelung der wichtigsten Grundsätze für die Erforschung der rumunischen oder walachischen Sprache, in Archiv des Vereins für siebenb. Landeskunde, 1. Bnd. 1. Heft, pag. 67 — 108.

ele; — prea bene sciendu, cà ce s'ar' poté dîce in acestu respectu despre limb'a romana, totu asia ar' cautá se se dîca si de cele alalte limbe romane si prein urmare si de originea aceloru natiuni, ce le vorbescu, — care inse sciea erasi pre bene, cà nu pote se o faca.

Inse de asta materia, dupa ce si fericitulu s'a feritu cá de focu, cá se nu ise friga degetele, nu mai lungimu vorb'a nece noi, ci ne restringemu si trecemu numai la cercetarile, ce le a facutu asupr'a materiale-lui limbei romanesci in a' dou'a diatriba.

Si mai antaniu se scola cu tota veementi'a, cá si T. M. mai de una-di in Convorbirile literarie, asupr'a autoriloru dictiunariului de Bud'a si anume K l e i n, K o l o s i, si P e t r u M a i o r u *), imputandule amaru, nu chiaru cu vorbele dein Convorbiri: cà aru fí falsificatu limb'a romanesca, ci mai totu in acel'asi sensu, cà adeca eli, in derivatiunea multoru vorbe romanesci, — in furi'a loru de a latinisá tote **) — siau permisu unele violentie temerarie ***), ceea ce se si incerca a probá cu vreo câte-va esemple.

In care un'a, si noi cauta se dàmu dereptu criticului in câtu-va, si nu potemu escusá pre autorii dîsului dictiunariu de pecatele etimologice, ce le au comisu ici-colea, cu voli'a seau forà volia, dein scientia seau nescientia, D. dieu scie, — chiaru precum nu potemu scusá nece pre Criticii prea veementi, alesu cari vedu, cum dîce scriptur'a, sterculu in ochii altor'a, er' b a r n'a dein ochii proprii nu o vedu, precumu vomu aratá de asta data in esemplele repausatului criticu.

Aste pecate etimologice, de care mai multe se afla in dîsulu dictiunariu, cá in tote dictiunaria-le etimologice, ne-luandu afora nece macaru pre alu lui Diez, e bene, se le esaminàmu si noi aici, cá celu pucinu se fia de invetiu si criticiloru prea rigorosi si etimologisatoriloru prea temerari, cá se se feresca de asemeni pecate.

Ele suntu urmatoria-le, dupa ordinea, in care sa infira in acea critica.

S l u g g e, dupa ortografi'a criticului, va se dîca слягъ, in dictiunariulu de Bud'a, dela „e x-l u g e o, quod servi semper lugeant"; derivatiune in adeveru falsa: — er' deca Sch. o deriva dela s c h a l k in limb'a vechia germana, si dela s l u g (sic) dein cea slavica *), dîcemu si noi: dela слягъ, dá, de unde au luatu si ungurii, de cari Sch. tace, — dar' dela s c h a l k, nu potemu crede nece legati, candu avemu asia de aprope pre slavi cu vorb'a loru chiaru cá la noi слягъ, er' s c h a l k e atâtu de departe, si asia mai pucinu sémena cu слѧга.

G r a e b e s k, va se dîca: grabescu, in dict. de Bud'a dela g r a v e s c o; derivatiune in adeveru violenta si aventurosa, cumu o numesce Sch.; — inse deca d-ni'a lui la asemeni erori apleca dîs'a lui Quintilianu „foedissima p r a v o r u m ingeniorum ludibria" **), ne-se pare chiaru si dein partea lui Quintilianu prea multu. Ce-ne a lesu, de esemplu, numai pre T. Varro de limb'a latina, va fì oserbatu, câtu de multe derivatiuni chiaru absurde ocurru pre totu pasulu; dar' cu tote astea ne indoimu forte, deca Quintilianu ar' fí cutezatu se dîca de T. Varro, pre care Cicero l'a numitu d o c t i s s i m u m R o m a n o r u m, cumu cà derivatiunile lui suntu numai fredissima p r a v i ingenii ludibria. — Ei bine! deca cumu va si noi vomu poté aratá derivatiunile lui Sch. mare parte false si smentite, se dîcemu si noi de ele, cà suntu nu numai f o e d i s s i m a ludibria, ci inca si p r a v i ingenii?

K l e â s c h t e, va se dîca c l e s c e, dict. de Bud'a: „a lat. f o r c e p s detrita prima syllaba, interjecta L, et P muta (:mutata) in C, quod perfamiliare est Valachis;" er' Sch. dela vorb'a anglese:

*) Pag. 69 not. 3: Als die haupsächlichsten Verfasser dieses bei allen seinen Mängeln doch immer brauchbaren Werkes erscheinen: Klein, Kolosy, und Petrus Major. Nach ihrem Plane wurde die durch den Tod derselbeu unterbrochene Arbeit von andern fortgesetzt und vollendet. Vedi inse not'a lui P. Major in Archivu nr. XVIII, p. 356 cap. VII, si una epistola inedita mai diosu in Corespundentie.

**) Pag. 71: In ihrer Wuth alles zu romanisiren.

***) Pag. 69: Die etymologischen Gewaltstreiche, wodurch sie den Zweck (Latinisirung romanischer Wörter) zu erreichen gewähnt, glaube ich durch wörtlich treu aus jenem Werke entlehnte Etymologien hinlänglich bewiesen zu haben.

*) si **) Pag. 70 not. 5: Ableitung des rum. s l u g g e (altd. schalk, slav. slug) Knecht, von dem lateinischen e x l u g e o („quod servi semper lugeant") ebenso abentheuerlich, als die Vergleichung von **g r a e b e s k**, eilen, mit dem lateinischen g r a v e s c o und viele andere Etymologien, welche der Altmeister Quintilian mit vollem Rechte (?) foedissima pravorum ingeniorum ludibria nennen würde.

clutch *). Sî in adveru, vorb'a clesce e mai asemenea celei anglesi clutch, ce se pronuncia cá клач, de câtu celei latine forceps. Inse si de câtu vorb'a anglese a' Criticului, e mai asemenea, ba chiaru identica, vorb'a slavica: клищà sî клеще, de care Sch. nu scie, seau nu vrè se scia nemica. Ce mai cauta dar' Sch. prein Angli'a dupa etimologi'a clesce-loru, candu клеще-le slavonesci erau in vecini.

Ketane, va se dîca catana; dict. Bud. dela grec. κατανόσσω, proprie: „Hisp. catanes, privilegiati. Gr. κατανοσσω, pungo;" derivatiune erasi in adeveru smentita, nu numai pentru cà κατανοσσω nu se afla in limb'a greca, ci numai κατανύσσω, ci si pentru cà mai cà nece vorb'a catanes nu se afla in limb'a ispanica; celu pucinu in dictiunaria-le nostre nu o amu aflatu, ci o aflàmu la unguri in katona, si la bisantini in κατοῦνα cortu, si κατουνοτόπιον loculu unde suntu pusa corture-le, castra. Vedi I. Meursii, glossarium graecobarbarum L. Bat. 1610, 4-°, s. v. Sch. nu ne spune, cà de ce origine e vorb'a dupa d-ni'a lui, ci numai - si bate jocu de etimologistii romani, cà in furi'a loru de a romaní tote, deca nu au aflatu vorb'a la latini, au saritu in Greci'a, sî nu au luatu amente, cà in operatiunea loru au taliatu radecin'a și au lasatu numai prepusetiuneaката, ce inse nu e adeveratu.

Derenatu, va se dîca дѫрѫнатꙋ, dict. de Bud'a: „a de et reu, ac lat. natus quasi male natus;" - Sch. dela desfrenatu, lapedandu pre F, cá englesii in rein in locu de frein. Noi de sî nu ne involîmu cu derivatiunea dictiunariului de Bud'a, ci amu mai volî se o facemu dela unu obsoletu: deriná, dupa form'a derimá, sî amu fî plecati se derivàmu verbulu deriná dela de, sî riná in locu da ruiná, unde u s'a moliatu in i, ce urmeza, cá in verbulu inclîde in locu de incliude, — dar' nece cu derivatiunea lui Sch. nu ne potemu involî, nu numai dein causa, cà avemu si pre desfrenatu, ci si pentru cà rein alu anglesiloru, chiaru sî candu ar' fì de radecina latina, totu nu ar' fì dela froenum, ci dela alu francesiloru rêne, care inca nu e dela froenum, ci numai un'a coruptiune, cá sî alte multe, dein vorb'a italiana redine seau rédina, cumu arata chiaru accentulu cercuflesu dein rêne, in semnu cà acì este una contractiune de silabe, cá in frêne dela fraxinus; er' rênes sî rédina, nu insemneza propriè frenu, ci curerele frenului, cá la latini habenae, cu cari se indirépta calii in cursulu loru; de unde italii se paru alu fì formatu dela verbulu retinere; la totu casulu inse vorb'a nostra nu e de la vorb'a anglese rein, sî Criticului, dein asta sî alte cause mai multe, amu avé sî noi totu dereptulu, de ai mesurá cu mesur'a, cu care a mesuratu autoriloru dictiunariului de Bud'a, sî se dîcemu: cà in furi'ai de a germanisá totu, sare preste cele mai de aprope latine sî slavice panà in Angliter'a sî mai departe.

X.

Dupa aceste esemple, se vedemu acumu, cumusi face sî d-ni'a lui etimologie-le, nu tote, càce ne este cu nepotentia intru unu locu atâtu de angustu, sei esaminàmu tote derivatiunile germano-gothico--anglo-scoto—suedico-holandice etc., — sî apoi se vedemu si aceea, cà ore numai autoriloru dictionariulu de Bud'a se potu aplecá vorbele filologului Wagner citate pag. 74 not. 8? *)

Asia de esemplu dîce, cà: —

thikkeloss, adeca ticalosu, lapedendu terminatiunea adiectivale oss, si-are radecin'a in vorb'a scotica thig, suedica tigga a cersî; la scoti thigar, sî la suedi tiggare cersitoriu, cu insemnarea fundamentale: cersîtorescu. Noi nu scimu originea vorbei, cá la multe alte vorbe, ci atât'a scimu, cà ticalosu la noi nu insemneza cersîtoriu, ci miserabile in totu respectulu, er' ticaitu, precumu se pare totu deintru una radecina, crutiatoriu panà la misielia; er' deca ne ar' strimtorí ce-neva sei dàmu etimologi'a, mai curendu vomu recurre la tic francescu, seau тихи slavicu adeca blandu cá toti ticalosii, seau chiaru sî la tökéletlen alu unguriloru, de câtu se mai amblàmu prein Scoti'a

---

*) Pag. 71 not. 6: Das nahthe (?) englische clutch packen, fassen, Griff, Klaue, wurde verschmäht (!), weil es nicht römisch ist.

*) In der That leiden die H. H. Vff. dieses Werkes sehr an der „grund- und steuerlosen, schwächlich und folgewidrig oder folgelos sich in Buchstaben- und Sylbenwürfelei oder Klanglauscherei gefallenden, und mit Verzweiflung sich gleichsam fristenden und rettenden Ableitungsseuche," um ihre Krankheit mit den treffenden Worten A. Wagners in dessen Ausgabe von Murray zum europ. Sprachenbau B. I. zu characterisiren.

sî Suedi'a. Arate-ne inse germanistii, cà vorb'a e gothica, sî atunci nu ne mai opunemu.

prig-uone (sic), pritsche, pritschina (Streit), se asémena cu vorb'a scotica prig a se certá, — si de ce nu, cu пригонаю persecutezu, sî cu причина, causa, ratio, culpa, cá la noi, amendoue slovenesci? *)

waal, adeca valu, Sch. dela vorb'a frisica walla nemtiesce Welle, sî anglica wail Klage; — pentru ce nu mai dein apropiare dela vorb'a slovenesca валъ fluctus, motus et agitatio fluctuum? **).

ware, adeca véra, dela vorb'a svedica aer, sî cea vechia germanica aren, cari amendoue insemneza seceratu (Ernte), — pentru cà omenii sécera vér'a? Sî de ce nu dela lat. ver? au nu sciea Sch., cà nu numai romanii, ci sî italii sî ispanii, dîcu primavera la ceea, ce latinii dîceau ver? La latini tempulu de primavera erá impartîtu in trei parti, dein cari lun'a de antaniu se chiamá primum ver, sî asia mai incolo; sî de acì urmá sî a 2-a sî a 3. vera, cari in urma se dîsera vera, cumu dîcu sî albanesii cá sî noi veara, sî ispanii verano; er' francesii, deca nu dîcu chiaru primavera, inse totu dîcu sî eli mai asemenea: printemps adeca primum tempus. Ce ambla dar' Schuller prein Suedi'a, cautandu dupa ver'a romanului, pre unde mai cà nece nu au omenii de seceratu, er' catrà tiere-le romanice, cele cu vera sî prima-vera intorce dosulu? Au nu e ast'a adeverata furia de a germanisá totu?

Ne pare inca reu forte, cà barbati, cari trecu seau voru se treca de capete asia luminate in sfer'a literaturei germanice, asia de pucinu respectu porta catrà publiculu natiunale alu loru, in câtu in locu de cercetari seriose sî espusetiuni conscientiose in obiecte, ce le paru de asia mare importantia, cumu suntu orginile limbeloru sî popora-loru, sî relatiunile loru, venu in a-antei cu paradoxe fantastice sî ipotesi absurde, proptite numai cu argumente invederatu false, in câtu vene omului a crede, cà in adensu voru se seduca publiculu onorabile, care se increde loru, cá unoru illustritati de antani'a ordine.

Sî cu atât'a pentru asta data, pentru cá se ne remania locu sî pentru altele.

*) Pag. 77, 2): So finden wir z. B. von dem rumunischen thikkeloss armselig, elend, durch Scheidung der Adjectivendung oss, die Wurzel in dem schott. thig, schwed. tigga betteln, schott. thiggar, schwed. tiggare Bettler und die Grundbedeutung bettelhaft. Auf ähnliche Weise rechtfertigt sich die Vergleichung des rum. prig-uone, pritsche, pritschine Streit mit dem schott. prig streiten.

**) Pag. 79: So wie in dem rum. waal Welle, Ungemach, Verdruss, ausser dem fris. wala deutsch Welle noch das engl. wail die Klage anklinget.

XXXVIII.

SCRIETORII VECHI DE DACI'A.

Pentru a ne cunosce mai deplenu, cà ce-ne suntemu, bene este, cá mai antaniu se cunoscemu, sî unde suntemu acumu, si unde amu fostu mai in a-ante, si deca nu amu fostu totu acì, unde acum'a suntemu, a scí, cà ce-ne au fostu in a-antea nostra, unde suntemu noi astadi.

Amu fostu aieptatu, in Nr. XX. la loculu, unde amu graitu de Daci, cà amu dorí sa potemu comunecá lectoriloru nostri, relatiunile vechiloru scrietori despre pamentulu Daciei sî vechii loru abitatori, inca de s'ar' poté, chiaru si in limb'a originale a' loru, sî pentru cà pote nu toti au pre toti aceli scrietori sî inca in limb'a originale, sî pentru cá se nu fia nevolia, a ne crede orbesce versiunei nostre, ci se se convinga cu ochii, deca suntemu esacti in versiune, seau amu facutu si noi erori, cumu se templa toturor'a.

Si eca, nu potemu astadi resiste acelei doriri, si numai decâtu ne amu propusu a incepe cu Herodotu, celu mai vechiu deintre toti, câti au scrisu de patri'a nostra, parente-le istoriei, cumu e numitu de tota lumea literata.

I. Herodotu.

Herodotu fù nascutu in Halicarnasu cetate dein Asi'a mica in tienutulu Cariei, la anulu Olimpiadei LXXIV, 1, in a-ante de Chr. a. 484; si a moritu in etate cá de 80 de ani, forà de a se scí precisu anulu mortiei lui.

Glori'a lui, si monumentulu celu mai durabile si eternu, este istori'a lui, scrisa in limb'a patriei sale, dialectulu ionicu, si recitata mai antaniu in jocure-le Olimpice la a. Olimpiadei LXXXI seau 456 in a-ante de Chr., dupa ce calatorise nu numai prein tota Greci'a, ci si prein Egiptu, Siri'a,

Mesopotami'a, Asiri'a si Medi'a, er' in partea nordica prein Epiru, Thraci'a, Macedoni'a, panà preste Dunare dein coce.

Veracitatea lui, si fromoseti'a naturale si simpla a stilului, inaltiara pre acestu mare scrietoriu la antaniulu rangu intre istoricii a tota lumea. Atheneu l'a numitu dupa stilu: dulce cá mierea, si Cicero asémena limb'a lui cu unu riu ce curre lenu.

De aceea si cartile, in cari e impartîta istori'a lui, s'au numitu dupa numele a n o u e muse. Er' erorii lui suntu a se ascrie numai fragilitatei omenesci, de care nimenea nu e scutitu, si pucineloru cunoscentie geografice si istorice, ce poteau se aiba in tempuri-le lui talentele si cele mai eminenti, alesu despre tiere-le esterne.

Istori'a lui, pre câtu scimu, numai in limb'a romana nu e tradusa inca. Ce scadere! cá se nu dîcemu mai multu.

Elu scrie si despre Daci'a, inse suptu alta numire, si despre Geti anume.

Noi ne vomu restringe numai la d e s c r i e r e a D u n a r e i a), pre carea o numesce Istru, si la cele d e s p r e G e t i b).

a) Libr. IV, 48 — 50, si 104.

Ἴςρος μὲν ἐὼν μέγιςος ποταμῶν πάντων, τῶν ἡμεῖς ἴδμεν, ἶσος αἰεὶ αὐτὸς ἑωυτῷ ῥέει καὶ θέρεος καὶ χειμῶνος, πρῶτος δὲ ἀπ' ἑσπέρης τῶν ἐν τῇ Σκυθικῇ ῥέων κατὰ τοιόνδε μέγιςος γέγονε, ποταμῶν καὶ ἄλλων ἐς αὐτὸν ἐκδιδόντων. εἰσὶ δὲ οἵδε οἱ μέγαν αὐτὸν ποιεῦντες, διὰ μέν γε Σκυθικῆς χώρης πέντε μὲν οἱ ῥέοντες, τόν τε Σκύθαι Πόρατα καλέουσι, Ἕλληνες δὲ Πυρετὸν, καὶ ἄλλος Τιαραντὸς, καὶ Ἀραρός τε, καὶ Νάπαρις, καὶ Ὀρδησσός. ὁ μὲν πρῶτος λεχθεὶς τῶν ποταμῶν μέγας, καὶ πρὸς ἠῶ ῥέων, ἀνακοινοῦται τῷ Ἴςρῳ τὸ ὕδωρ. ὁ δὲ δεύτερος λεχθεὶς Τιαραντὸς πρὸς ἑσπέρης τε μᾶλλον καὶ ἐλάσσων. ὁ δὲ Ἀραρός τε, καὶ ὁ Νάπαρις, καὶ ὁ Ὀρδησσός, διὰ μέσου τούτων ἰόντες ἐςβάλλουσι ἐς τὸν Ἴςρον. οὗτοι μὲν αὐτιγενέες ποταμοὶ Σκυθικοὶ συμπληθύνουσι αὐτόν. ἐκ δὲ Ἀγαθύρσων Μάρις ποταμὸς ῥέων συμμίσγεται τῷ Ἴςρῳ.

Dunarea, celu mai mare dein tote riure-le câte le scimu, asemenea siesi de pururea, curre și ver'a si iern'a, si celu de antaniu intre cele dein Sciti'a, currendu de catrà apusu, si de acea celu mai mare, intrandu si alte riure intru insu. er' acestea, ce-lu facu atâtu de mare, câte curru prein pamentulu Scitieu, suntu cinci: cel'a ce Scitii-lu numescu P o r a t a, er' grecii Pyretos, altulu T i a r a n t u, si A r a r u, si N a p a r i, si O r d e s s u. intre acestea celu mai de antaniu e mare, curre spre resaritu sisi comunica apele cu Dunarea. er' alu doilea, numitu Tiarantu, curre mai spre apusu si e mai micu. er' Araru si Napari si Ordessu, pre miediu-loculu acelor'a trecundu, se baga in Dunare. si acesti'a suntu nascuti in intru Scitiei, si implu Dunarea. Er' dela Agathyrsi vene riulu M a r i s, ce intru asemenea se impreuna cu Dunarea.

Ἐκ δὲ τοῦ Αἵμου τῶν κορυφέων τρεῖς ἄλλοι μεγάλοι ῥέοντες πρὸς βορέην ἄνεμον ἐςβάλλουσι ἐς αὐτὸν, Ἄτλας, καὶ Αὔρας, καὶ Τίβισις. διὰ δὲ Θρηΐκης καὶ Θρηίκων τῶν Κροβύζων ῥέοντες, Ἄθρυς, καὶ Νόης, καὶ Ἀρτάνης, ἐκδιδοῦσι ἐς τὸν Ἴςρον. ἐκ δὲ Παιόνων καὶ οὔρεος Ῥοδόπης Σκίος ποταμὸς μέσον σχίζων τὸν Αἷμον ἐκδιδοῖ ἐς αὐτόν. ἐξ Ἰλλυριῶν δὲ ῥέων πρὸς βορέην ἄνεμον Ἄγγρος ποταμὸς ἐςβάλλει ἐς πεδίον τὸ Τριβαλλικὸν, καὶ ἐς ποταμὸν Βρόγγον, ὁ δὲ Βρόγγος ἐς τὸν Ἴςρον. οὕτω ἀμφοτέρους ἐόντας μεγάλους ὁ Ἴςρος δέκεται. ἐκ δὲ τῆς κατύπερθε χώρης Ὀμβρίκων Κάρπις ποταμὸς, καὶ ἄλλος Ἄλπις, πρὸς βορέην ἄνεμον καὶ οὗτοι ῥέοντες ἐκδιδοῦσι ἐς αὐτόν. ῥέει γὰρ δὴ διὰ πάσης τῆς Εὐρώπης ὁ Ἴςρος, ἀρξάμενος ἐκ Κελτῶν, οἳ ἔσχατοι πρὸς ἡλίου δυσμέων μετὰ Κύνητας οἰκέουσι ἐν τῇ Εὐρώπῃ. ῥέων δὲ διὰ πάσης τῆς Εὐρώπης ἐς τὰ πλάγια τῆς Σκυθικῆς ἐςβάλλει.

Er' dein crescete-le Emimontului, alte trei riure mari, currendu spre nordu, se baga in Dunare: A t l a s, si A u r a s, si T i b i s i s. er' prein Thraci'a si Thracii Crobyzi curru altele: A t h r y s, si N o e, si A r t a n e, cari inca dau in Dunare, er' dein Paeoni si dein muntele Rodope riulu S c i o s, rumpendu pre miediu-locu Emimontulu dà erasi intru insa, er' dein Illyrii riulu A n g r u, currendu spre nordu, intra in campi'a Tribaliloru si in riulu B r o n g u, er' Brongu in Dunare, si mari fiendu amendoi, i suscepe Dunarea. Er' dein tienutulu de asupr'a Umbriloru riulu C a r p i s, si altulu A l p i s, currendu si eli spre nordu, se versa in Dunare. Cà Dunarea curre prein tota Europ'a, incependu dela Celti, cari suntu celi mai dein urma dupa Cyneti locuindu in Europ'a. er' dupa ce curre prein tota Europ'a trece de laturile pamentului Scitieu.

Τουτέων ὦν τῶν καταλεχθέντων, καὶ ἄλλων πολλῶν, συμβαλλομένων τὸ σφέτερον ὕδωρ, γίνεται ὁ Ἴςρος ποταμῶν μέγιςος, ἐπεὶ ὕδωρ γε ἓν πρὸς ἓν συμβάλλειν ὁ Νεῖλος πλήθεϊ ἀποκρατέει. ἐς γὰρ δὴ τοῦτον οὔτε ποταμὸς, οὔτε κρήνη οὐδεμία ἐςδιδοῦσα, ἐς πλῆθος οἱ συμβάλλεται. ἶσος δὲ αἰεὶ ῥέει ἔν τε θέρεϊ καὶ χειμῶνι ὁ Ἴςρος κατὰ τοιόνδε τι, ὡς ἐμοὶ δοκέει. τοῦ μὲν χειμῶνός ἐςι ὅσος περ ἐςί, ὀλίγῳ τε μέζων τῆς ἑωυτοῦ φύσιος γίνε-

Aceste dar' amentite, si mai multe alte riure, impreunandusi apele loru, Dunarea se face celu mai mare deintre riure, de ore ce alaturandu apa cu apa, Nilu-lu intrece cu multimea. cà-ci intru acest'a, nece riu, nece fantana nu intra, care selu maresca. Er' Dunarea curre totu asemenea si ver'a si iern'a, dein acea causa, dupa parerea mea. cà-ci iern'a, este câtu este, si cu pucinu mai mare

ται. ὕεται γὰρ ἡ γῆ αὕτη τοῦ χειμῶνος πάμπαν ὀλίγῳ, νιφετῷ δὲ πάντα χρέεται. τοῦ δὲ θέρεος ἡ χιὼν ἡ ἐν τῷ χειμῶνι πεσοῦσα, ἐοῦσα ἀμφιλαφής, τηκομένη πάντοθεν ἐσδιδοῖ ἐς τὸν Ἴςρον. αὕτη τε δὴ ἡ χιὼν ἐσδιδοῦσα ἐς αὐτὸν συμπληθύνει, καὶ ὄμβροι πολλοί τε καὶ λάβροι σὺν αὐτῇ. ὕει γὰρ δὴ τὸ θέρος. ὅσῳ δὲ πλέον ἐπ᾽ ἑαυτὸν ὕδωρ ὁ ἥλιος ἐπέλκεται ἐν τῷ θέρεϊ ἢ ἐν τῷ χειμῶνι, τοσούτῳ τὰ συμμισγόμενα τῷ Ἴςρῳ πολλαπλήσιά ἐςι τοῦ θέρεος ἤπερ τοῦ χειμῶνος. ἀντιτιθέμενα δὲ ταῦτα ἀντισήκωσις γίνεται, ὥςε ἴσον μὲν αἰεὶ φαίνεσθαι ἐόντα.

dupa natur'a sa, fiendu cà pre aci iern'a ploua cu totulu pucinu, si mai numai totu ninge. er' ver'a, neu'a de preste ierna fiendu forte multa, topinduse de tote partile se scurre in Dunare, er' scurrenduse in ea, o maresce, si impreuna cu neu'a ploi multe si copiose, fiendu cà ver'a ploua. Er' cu câtu sorele trage mai multa apa catrà sene ver'a, de càtu iern'a; cu atat'a si cele ce se amesteca cu Dunarea, ver'a suntu cu multu mai copiose de câtu iern'a; de acì cumpanindu unele cu altele, ese ecilibriulu, asia câtu ea apare totu de un'a asemenea siesi.

Ἀγάθυρσοι δὲ ἀβρότατοι ἄνδρες εἰσί, καὶ χρυσοφόροι τὰ μάλιςα. ἐπίκοινον δὲ τῶν γυναικῶν τὴν μῖξιν ποιεῦνται, ἵνα κασίγνητοί τε ἀλλήλων ἔωσι, καὶ οἰκήιοι ἐόντες πάντες, μήτε φθόνῳ μήτ᾽ ἔχθεϊ χρέωνται ἐς ἀλλήλους. τὰ δ᾽ ἄλλα νόμαια Θρήιξι προςκεχωρήκασι.

Er' Agathyrsii suntu omenii celi mai delicati, si mai multu portatori de auru. er' mulierile si-le au comuni, pentru cá sesi fia frati unulu cu altulu, si fiendu toti de una familia, se nu aiba nece pisma nece ura unii asupr'a altor'a. er' intru alte tienenduse de datinele Thracice.

b) Libr. IV, 93 — 96.

Πρὶν δὲ ἀπικέσθαι ἐπὶ τὸν Ἴςρον, πρώτους αἱρέει Γέτας τοὺς ἀθανατίζοντας. οἱ μὲν γὰρ δὴ τὸν Σαλμυδησσὸν ἔχοντες Θρήικες, καὶ ὑπὲρ Ἀπολλωνίης τε καὶ Μεσαμβρίης πόλιος οἰκημένοι, καλεύμενοι δὲ Σκυρμιάδαι καὶ Νιψαῖοι, ἀμαχητὶ σφέας αὐτοὺς παρέδοσαν Δαρείῳ. οἱ δὲ Γέται πρὸς ἀγνωμοσύνην τραπόμενοι, αὐτίκα ἐδουλώθησαν, Θρηίκων ἐόντες ἀνδρειότατοι, καὶ δικαιότατοι.

In a-ante inse de a sosí la Dunare, mai antaniu cuprinse pre Getii celi nemuritori. cà-ci Thracii de la Salmidessu, si cari locuescu in susu de Apolloni'a si de cetatea Mesembri'a numiti Scyrmiade si Nipsei, de buna volia se tradedera lui Dariu. er' Getii, nevrendu a se dá de buna volia, fura curundu sujugati, de si erau celi mai eroici si mai derepti intre Thraci.

Ἀθανατίζουσι δὲ τόνδε τὸν τρόπον. οὔτε ἀποθνήσκειν ἑωυτοὺς νομίζουσι, ἰέναι τε τὸν ἀπολλύμενον παρὰ Ζάλμοξιν δαίμονα. οἱ δὲ αὐτέων τὸν αὐτὸν τοῦτον νομίζουσι Γεβελέϊζιν. διὰ πεντετηρίδος δὲ τὸν πάλῳ λαχόντα αἰεὶ σφέων αὐτέων ἀποπέμπουσι ἄγγελον παρὰ τὸν Ζάλμοξιν, ἐντελλόμενοι τῶν ἂν ἑκάςοτε δέωνται. πέμπουσι δὲ ὧδε. οἱ μὲν αὐτέων ταχθέντες ἀκόντια τρία ἔχουσι, ἄλλοι δὲ διαλαβόντες τοῦ ἀποπεμπομένου παρὰ τὸν Ζάλμοξιν τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας, ἀνακινήσαντες αὐτὸν μετέωρον, ῥιπτεῦσι ἐς τὰς λόγχας. ἢν μὲν δὴ ἀποθάνῃ ἀναπαρείς, τοῖσι δὲ ἵλεως ὁ θεὸς δοκέει εἶναι. ἢν δὲ μὴ ἀποθάνῃ, αἰτιέονται αὐτὸν τὸν ἄγγελον, φάμενοί μιν ἄνδρα κακὸν εἶναι, αἰτιησάμενοι δὲ τοῦτον ἄλλον ἀποπέμπουσι. ἐντέλλονται δὲ ἔτι ζώοντι. οὗτοι οἱ αὐτοὶ Θρήικες καὶ πρὸς βροντήν τε καὶ ἀςραπὴν τοξεύοντες ἄνω πρὸς τὸν οὐρανὸν ἀπειλεῦσι τῷ θεῷ, οὐδένα ἄλλον θεὸν νομίζοντες εἶναι εἰ μὴ τὸν σφέτερον.

Er' ne-moritori se numescu dein acesta causa, càci nece nu credu, cà voru morí, ci repausandu voru merge la D. dieu Zalmoxi, pre care unii-lu numescu Gabeleizi. Er' totu la cinci ani, alegundu cu sortea pre unulu deintre eli insisi, lu tramitu nunciu la Zalmoxi, dandui in comisiune cererile, de cari au lipsa. er' tramiterea o facu asia. Unii dein eli se punu in ordine avendu trei lancie, er' altii, luandu de manure si de pietiore, pre celu ce voru alu tramite la Zalmoxi, inieptandulu in susu, l'arunca in lancie, care deca more strapunsu, le-se pare cà D. dieu le e induratu. er' de nu more, acusa pre insusi nuntiulu, dîcundui cà e omu reu, si in loculu acestui tramitu pre altulu. er' comisiunile, ile dau panà ce e viu. Totu acesti Thraci, si la tunete si fulgere, sagéta in susu catrà ceru, amenintiandu lui D. dieu, si crediendu cà nu este altu D. dieu, de càtu alu loru.

Ὡς δὲ ἐγὼ πυνθάνομαι τῶν τὸν Ἑλλήσποντον οἰκεόντων Ἑλλήνων καὶ Πόντον, τὸν Ζάλμοξιν τοῦτον ἐόντα ἄνθρωπον δουλεῦσαι ἐν Σάμῳ, δουλεῦσαι δὲ Πυθαγόρῃ τῷ Μνησάρχου. ἐνθεῦτεν δὲ αὐτὸν γενόμενον ἐλεύθερον χρήματα κτήσασθαι συχνά, κτησάμενον δὲ ἀπελθεῖν ἐς τὴν ἑωυτοῦ. ἅτε δὴ κακοβίων τε ἐόντων τῶν Θρηίκων καὶ ὑπαφρονεςέρων, τὸν Ζάλμοξιν τοῦτον, ἐπιςάμενον δίαιτάν τε Ἰάδα, καὶ ἤθεα βαθύτερα ἢ κατὰ Θρήικας, οἷα Ἕλλησί τε ὁμιλήσαντα καὶ Ἑλλήνων οὐ τῷ ἀσθενεςάτῳ σοφιςῇ Πυθαγόρῃ, κατασκευάσασθαι ἀνδρεῶνα, ἐς τὸν πανδοκεύοντα τῶν ἀςῶν τοὺς πρώτους καὶ εὐωχεύοντα, ἀναδιδάσκειν ὡς οὔτε αὐτὸς, οὔτε οἱ συμπόται αὐτοῦ, οὔτε οἱ ἐκ τουτέων αἰεὶ γινόμενοι ἀποθανέονται, ἀλλ᾽ ἥξουσι ἐς χῶρον τοῦτον, ἵνα αἰεὶ περιεόντες ἕξουσι τὰ πάντα ἀγαθά. ἐν ᾧ

Er' precumu am audîtu io dela Grecii, ce locuescu in Ellespontu si in Pontu, acestu Zalmoxi a fostu omu si a sierbitu in Samu, inca chiaru la Pythagor'a lui Mnesarchu. de acì apoi liberanduse, si adunandusi avere multa, s'a intorsu in tier'a lui. er' Thracii fiendu panà acì reu traiti si camu forà mente, acestu Zalmoxi, avendu cunoscutu traiulu grecescu, si datine mai blande de câtu ale Thraciloru, fiendu cà petrecuse cu grecii, si intre acestia cu Pythagora, nu celu mai de diosu sofistu, fece una ospetaría, la care chiamandu pre celi mai de frunte cetatiani si ospetandui, i invetià, cà nece elu, nece ospetii lui, nece descendentii loru nu voru morí nece una

δὲ ἐπcίεε τὰ καταλεχθέντα καὶ ἔλεγε ταῦτα, ἐν τούτῳ κατάγαιον οἴκημα ἐποιέετο. ὡς δὲ οἱ παντελέως εἶχε τὸ οἴκημα, ἐκ μὲν τῶν Θρηίκων ἠφανίσθη, καταβὰς δὲ κάτω ἐς τὸ κατάγαιον οἴκημα διαιτᾶτο ἐπ' ἔτεα τρία. οἱ δέ μιν ἐπόθεόν τε καὶ ἐπένθεον ὡς τεθνεῶτα. τετάρτῳ δὲ ἔτεϊ ἐφάνη τοῖσι Θρήιξι, και οὕτω πιθανά σφι ἐγένετο, τὰ ἔλεγε ὁ Ζάλμοξις. ταῦτά φασί μιν ποιῆσαι.

'Εγὼ δε περὶ μὲν τούτου καὶ τοῦ καταγαίcυ cἰκήματος οὔτε ἀπιςέω, οὔτε ὢν πιςεύω τι λίην, δοκέω δὲ πολλοῖσι ἔτεσι πρότερον τὸν Ζάλμcξιν τοῦτον γενέσθαι Πυθαγόρεω. εἴτε δὲ ἐγένετό τις Ζάλμοξις ἄνθρωπος, εἴτ' ἐςὶ δαίμων τις Γέτῃσι οὗτος ἐπιχώριος, χαιρέτω. οὗτοι μὲν δὴ τρόπῳ τοιούτῳ χρεώμενοι, ὡς ἐχειρώθησαν ὑπὸ Περσέων, εἵποντο τῷ ἄλλῳ ςρατῷ.

data, ci voru merge la unu locu, unde de pururea voru fi vii, avendu totu benele. pre candu inse elu facea si vorbea acestea, intru acea - si prepará una locuintia suterania, carea deca se terminà de plenu, elu se fece nevediutu deintre Thraci, si descendiendu in cas'a suterania, acolo petrecù trei ani. er' eli-lu doreau silu plangeau cá pre unu mortu. er' in anulu alu patrulu, se aratà erasi Thraciloru, si asia-i facù se crede tote, ce le a spusu Zalmoxi. Asia spunu, cà a lucratu.

Er' eu despre elu si despre cas'a lui suterania, nece nu negu, nece nu prea credu, numai mi-se pare, cà Zalmoxi acest'a a traitu cu multu mai in a-ante de Pythagor'a. deci ori a fostu omu acestu Zalmoxi, ori dieu natiunale alu Getiloru, totu un'a; destulu cà eli aveau aceste datine, si dupa ce fura sujugati de Persi, urmara si eli cu cea alalta oste.

Nota. Dupa Herodotu Dunarea este unulu de intre fluvii Scitiei, si inca celu mai de antaniu si mai mare de câtu toti fluvii Europei.

Herodotu o cunosce numai sub numele de I s t r u, care mai tardîu se restrinse la partea orientale a' fluviului, numinduse Dunare (Danubius) cea mai occidentale. Inse numirea de Istru a remasu si panà astadi in numele cetatiei S t r i g o n i u m, la unguri E s z t e r g o m, la germani G r a n, er' la M. Aureliu filosofulu G r a n u a; dein care se cunosce, cà in vechime s'a numitu I s t r i — G r a n u m, spre destintiune de A q u i s — G r a n u m; de unde apoi se facù Stri-gonium, si Eszter-gom.

Originea Dunerei se pune in apusulu Europei la Celti seau Gali, de unde apoi curre spre resaritu, trecundu pre de laturea Scitiei, panà ce intra pre cinci gure in marea negra.

Apele, ce intra in Dunare, silu facu atâtu de mare, unele curru dein partea nordica, er' altele dein sudica.

De catrà nordu, dîce, cà suntu cinci, de intre cari cele mai spre resaritu este P r u t u-l u, la Scite P o r a t a er' la Greci P y r e t o s, care precumu vedemu sia retienutu numele panà astadi cu pucina scaimbare; — er' celu mai spre apusu se chiama T i a r a n t u; — intre cari apoi prein miediu-loculu Scitiei curru cele alalte trei: A r a r u, N a p a r i, si O r d e s u. De acestea amu graitu mai susu (Nr. XXII. pag. 430), de acea nu mai repetîmu aici.

Insa afora de acestea riure, ce dupa densulu curru in pamentulu Scitiei occidentali, adauge, cà mai intra intru insu si altulu numitu M a r i s, Muresiulu, care vene dein tier'a Agathyrsiloru, — tiera de care se pare cà Herodutu a crediutu, cà nu e in nordulu Scitiei, ci spre apusu dela Sciti'a, fiendu cà de cele de antaniu cinci anumesce, cà trecu prein miediu-loculu Scitiei, er' nu si despre Muresiu.

De aci s'ar' paré, cà elu nu a avutu cunoscentia esacta despre situatiunea tierai Agathyrsiloru, care invederatu nu pote fi de câtu Transilvani'a de astadi, nece de cursulu Muresiului, care nu intra de aderептulu in Dunare, ci in Tisa, er' de Tisa nece nu amentesce aci, ci o pune de a derept'a Dunarei, sub numirea de Tibisis.

Cu tote astea, notitiele lui, de si nu esacte despre patri'a nostra, de acea inse totu suntu prea interesate pentru noi, atâtu pentru vechimea loru, câtu si pentru numirile, ce ne-leau pastratu. Dein ele cunoscemu, cà tier'a nostra, de si departata chiaru si de cursulu Dunarei, pre atunci totu erà cunoscuta Greciloru prein comerciulu intensu, ce-lu aveau pre marginile marei-negre si ale Dunarei, atatu dupa aurulu, pentru care si in acea vechime erà renumita, câtu si dupa fluviulu principale alu ei, alu caruia si nume-le ne-l'a conserbatu.

Despre A g a t h y r s i, nu ne spune Herodotu mai de aprope, cà de ce vitia erau, ci numai, cà Scithii si la eli au tramesu, cá la alte popora nordice, cá sei invite a se confederá in contr'a invasiunei lui Dariu. Dar' si notitie-le cele alalte, ce ne dà despre eli, suntu precum vedemu forte scurte, de câtu cà portau auru multu si afora de cumuniunea mulieriloru, intru altele aveau datinele Thraciloru. De nu cumu va, si A r i m a s p i i, celi cu unu ochiu, carii furau aurulu dela gripsorii dein partile nordice, nu suntu totu locuitorii Dacici centrali, de cari vedi Herodotu III, 116. IV, 13. 27.

Er' de Geti, Herodotu graindu anume dîce, cà suntu de natiune Thracica, si cà pre tempulu lui Dariu locuieau in derept'a Dunarei, precumu se pare in Dobruci'a. Trecerea loru preste Dunare dein coce, unde se aflau pre tempulu, candu fura cunoscuti Romaniloru, cauta a se fi templatu mai tardîu de Herodotu, fiendu cà Strabo geografulu anume scrie de eli, cà eli pre atunci locuieau in partile Romaniei de astadi, er' Dacii la spatele loru in partile Transilvaniei.

De nu cumu-va vomu presupune, cà Getii locuieau pre amendoue ripe-le Dunarei, cá poporele nomadice si predatoria, cari nu au abitatiunea stabile.

Cu pucinu dein cuventele lui Ovidiu, care nu lo-

57 *

cuica departe de Dobruci'a de astadi, spunendu cà a invetiatu a vorbi in limb'a Getica si Sarmatica. (Pont. III, 2: 40: Trist. V, 12: 58):

Nam didiei Getice, Sarmatice que loqui, este invederatu, cà nu Ovidiu a trecutu Dunarea la Geti, cá se le invetie limb'a, ci acesti'a siedeau si amblau forte desi pre la Tomi (Kustendgea de astadi stramutata dein Cònstantia), si multi, cá si Sarmatii, cari erau inca mai departe cu locuentia preste Dunare la nordu *).

De Geti, dîce Pliniu hist. natur. IV, 25 (12): Getae, Daci Romanis dicti. Sî de atunci apoi Getii si Dacii au fostu pentru Romanii numai unu poporu.

Deintre riure-le, ce intra in Dunare de catrà miedia dî, astadi numai unulu se afla, alu caruia nume ia remasu, ci si acel'a schimositu: Σκίος, care mai tardiu se numì Ισκος seau cu articlu ὁ'Ισκος in urm'a οἴσκος, astadi Isker.

Cele alalte doua mai dein urma: Carpis si Alpis, pote se fia Dravu sî Savu.

Er' Tibisis e neindoitu Tis'a, pusa dein erore in derept'a Dunarei.

De almentrea de Agathyrsi, Getae, Daci, si alte popora dein giurulu Dunarei, vedi Ukert in Scythia; de Agathyrsi si Niebuhr in miscelania **).

*) Innumerae circa gentes fera bella minantur,
Quae sibi non rapto vivere turpe putant.
Nihil extra tutum est, tumulus defenditur aegre.
Moenibus exiguis ingenioque loci. Tr. V, 10. 15—18.
Vit ope castelli defendimur, et tamen intus
mixta facit Grajis barbara turba metum.
Quippe simul nobis habitat discrimine nullo
barbarus, et tecti plus quoque parte tenet. —27-30.
Sauromatae cingunt, fera gens, Bessique, Getaeque.
Quam non ingenio nomina digna meo!
Tr. III, 10. 5—6.
Turba Tomitanae quae sit regionis, et inter
quos habitem mores, dicere cura tibi est?
Mixta sit haec quamvis inter Grajosque Getasque,
a male pacatis plus trahit ora Getis.
Sarmaticae major Geticaeque frequentia gentis,
per medias in aquis itque reditque vias.
Trist. V, 7: 9—14.

**) Scythien u. das Land der Geten oder Daker nach den Ansichten der Griechen u. Römer, mit 2 Karten, von F. A. Ukert, Weimar, 1846. 8-o. — Niebuhr, vermischte Schriften I, 377: Die Geten bewohnten das Land, wohin Herodot die Agathyrsen setzt, zwischen Istern. Tyras: weder ein fabelhaftes noch ein verschollenes Volk, sondern die Daker selbst, wie ihre Sitten und Gebräuche thrakisch waren. Den Reichthum an Gold gewährten ihnen die Bergwerke Oberungarns u. Siebenbürgens.

XXXIX.

DOCUMENTE ISTORICE BASERECESCI.

Candu avuràmu ide'a de a dá unu organu propriu de publicatiune, totu una data amu semtîtu si necesitatea de a aduná la unu locu una mare parte de documente, atingatoria de sortea natiunei dein dîlele de bucuria si de amaritiune, cari sau inca nu erau date in cunoscenti'a publica de care specie aveamu una mare cantitate noi insine, seau erau prea resfirate prein multe carti si colectiuni, la cari nu fia câruiai dá man'a de a poté ajunge, de si usulu loru pentru toti erá intru asemenea interesatoriu.

Totu asemene idea forà indoiela avura si altii, cari dein asemeni scopure incepura a dá la lumina atari colectiuni sub diverse numiri, dein cari unele se continua panà astadi, er' altele au incetatu seau paru cà voru se incete, cá Magasinulu istoricu pentru Daci'a, Tesaurulu de monumente, Archivele, Uricariulu etc., tote pretiosa monumente literaria pentru istori'a romana, candui va vení si ei ordinea de a fí scrisa dupa adeveru, sine ira et studio, er' nu denaturata si batu-jocurita, cá panà acum'a.

Celi cesi voru mai aduce amente de program'a Organului nostru dein 1847, si de acesti'a credu cà astadi dupa atâtia ani voru fí prea pucini, nusi voru fí uitatu, cà inca atunci nu numai planulu, dar' chiaru si numele Archivului erá desemnatu, de si in fapta numai dupa 20 de ani se potù realisá, — de doue ori mai tardîu, de cumu cere Horatiu pentru ori ce publicatiune conscientiosa, — inse de si asia de tardîu, dar' totu s'a realisatu, chiaru deca nu si in form'a, in care se proiectase, fiendu cà cercustàrile dupa tempu, cá totu de un'a, s'au scaimbatu.

Dein acea idea facea parte si publicatiunea mai tardîa, sub numele de Acte si fragmente, esecutata dupa aceli ani fatali, ce ne rapira una mare parte dein documentele destinate pentru ide'a primitiva a' Archivului. Ea fù numai una incercare, pentru a cunosce despusetiunea publicului pentru asemeni intreprenderi, si cari furamu fericiti a o aflá favorabile pentru idea, — de si nu prea favorabile pentru — realitate.

Dein acea incercare amu invetiatu celu pucinu a cunosce, cà tempure-le nostre nu suntu pentru opere de unu resufletu mai lungu, si cà a

trecutu tempulu nu numai pentru foliante si mai si pentru brosiure.

Tempurele nostre, deveniendu mai practice, si publiculu mai impatiente de câtu in seculii trecuti, ne amu convinsu, cà publicatiunile, in forma de carte, astadi nu mai au trecere, de câtu la scolari, er' pentru celu alaltu publicu, care de una data se fece si forte scepticu, panea de tote dîlele si de totu minutulu nu potu fi de câtu celu multu foliele volanti, si totu ce sémena cu ele.

Pentru cá se pota ceneva castigá amatori pentru una idea literaria, mediu-loculu celu mai securu astadi este numai form'a diuaristica. Altu cumu cartea remane mai totudeun'a nelecta, si ce e mai reu pentru autoriu si editoriu, inca si nevenduta. Noi inca amu avutu destula ocasiune de a face atare trista esperintia, — cu tote cà si acumu ne mai vene câte una data tentatiunea de a mai repetî esperienti'a, ce amu facutuo cu daun'a nostra.

Dar' este una inconvenientia si cu publicatiunea in folie publice, ce nu se templa cu cartile publicate in forma. Aceea este, cà omenii s'au dedatu a considerá publicatiunile diaristice atatu de efemere, si ale pretiuí atâtu de pucinu, câtu cele ce se publica adi, cá mane desparu, cá si cumu nu aru mai avé nece una valore, cá si cumu cele ce ne intereseza adi, mai multu nu voru avé nece unu interesu pentru venitoriu, si ce scimu noi astadi, nu mai e nevolia se mai scia si alti dupa noi.

Ce-ne mai are de esemplu, Organulu nostru? Ce-ne Gazet'a Traniei si Foli'a pentru mente? s'au scrisu, s'au publicatu in sute si milie de esemplaria, s'au respanditu in susu si in diosu, — in urma s'au ruptu, si s'au nemicitu.

Incepusemu in Organu, se publicàmu una seria lunga de cercetari filologice asupr'a limbei romane, sub titlulu cunoscutu de „Principia“. Ce s'a alesu, si se alege de tote publicatiunile efemere, — ele au peritu. Antani'a inconvenientia!

Apoi, cá se intempinàmu acea inconvenientia, la a. 1866, le amu adunatu de nou, le amu edatu intru unu volume separatu, — si amu caditu in alta inconvenientia. Cà ce in adeveru, ce-ne pote se mai aiba astadi, in epoc'a caliloru ferate si telegrafeloru, cari sboru cá ventulu si cá gandulu, dein poveste, — ce-ne se mai aiba patientia de a prelege unu volume de 25 de cole, — si alesu in filologia?

Ci se revenimu la obiectulu mai de aprope alu articlului nostru careu, este publicarea de documente pentru istori'a baserecei romane.

Ea va fi cá una continuatiune a' Acteloru si fragmenteloru, numai sub alta forma, si cu aceea esceptiune, cà actele mai voluminose nu potu se incapa intru unu cadru asia angustu, cumu este alu Archivului nostru.

Deci presupunendu cunoscute, cele ce amu premisu in prefatiunea dela Acte si fragmente, forà de a le mai repetî, — trecemu la ordinea dîlei.

I.

Donatiunea Principelui Romaniei Constantinu Basaraba, pentru Metropoli'a de A. Iuli'a dein Transilvani'a, dein a. dela Chr. 1698.

Кȣвinteлe Domnȣлȣi сънt кȣвinte кȣpate, гръiaще пророкȣл Daвid ꙟпъpatȣл, apџint лamȣpit шi icпitit кȣ пъmъnt de ꙁ҃ opi iacte кȣръџit, шi кpedinчioc domnȣл ꙟtpȣ toate кȣвinteлe caлe. — Кȣвinteлe челe кȣpate шi кpedinчoace aлe aчeлȣia, Ашa ne ꙟndpenteazъ npe noi, ꙟtpȣ cфъnta Еванreлie, кътpъ калea чea mai aлeacъ, a mъntȣipei tȣtȣpop — zikъndȣ фepiчiџi сънtȣ чei miлocтiвi къ aчeia съ вop miлȣi — Шi eapъш фiџi ꙟndȣpaџi npeкȣm tatъл вoctpȣ чeл чepecкȣ iacte ꙟndȣpat кa ce вe npimeacкъ npe вoi ꙟn лъкaшȣpiлe caлe чeлe чepeџi, — къpopa кȣвinte шi noi кa кȣ лȣminъ съ съ лȣmineze Dȣmnezeȣ кapeлe кȣ a ca nȣtepe шi npe noi miлȣindȣne Domnȣл Dȣmnezeȣ ꙟnфpȣmȣceџindȣne шi ꙟnnълџъndȣne лa чinctitȣ сkaȣnȣл вътpъniлop шi pъnocaџiлopȣ ctpemoшiлop domnii meлe a џъpъi pȣmъneџi, Їѡ Кonctandin Бъcъpaв воевod, dentpȣ toatъ вoia inimii domnii meлe am noxtitȣ кȣ ажȣtopiȣл лȣi Dȣmnezeȣ a ȣpma кȣ miлocтenia npeкȣm cкpie шi cфъnta Еванreлie, къ miлocтenia кȣpъџecкȣ nъкateлe, ꙟntpȣ кape кa съ ne фaчem шi noao coџi чepџei кa шi npe noi съ ne npimeacкъ ꙟn лъкaшȣpiлe caлe чeлe чepeџi, чi aшa temъndȣne nȣ nȣџin кȣ adeвepat de чeлa чe ꙟnrpozeџe ꙟntpȣ a ca cфъntъ Еванreлie къ жȣdeџȣл aкoлó фъpъ miлъ iacte чeлop кapi nȣ фaк miлъ.

Іatъ dapъ ne фъгъdȣim den aronicealа чeia чe noao iacte datъ deлa Dȣmnezeȣ, Сфъnтii шi mapii вiсepiчi a mitpoпoлii вeлrpadȣлȣi Архieпicкȣnii џъpei apdeaлȣлȣi ȣnde ce чincteџe xpamȣл aл cфъntei шi de вiaџъ фъкътoapei Тpoiџei. кape скаȣnъ aл aчeџii mitpoпoлii чe mai cȣc caȣ zic dentpȣ a ca temeлie

iacte фъкȣtъ шi ꙟпълцatъ de рънocaтȣл Mixaiȣ воевod пъ време кънd a фoct краiȣ ꙟtрачea парte de лок. —

Deч dapъ, datop пе рънdȣim ка ꙟп toцi anii віецii пoacтpe кa съ авem a da, віітopiлop de аколо челор че вор вені dела aчeacta сфънтъ mітрополie de ann — bani шасе mii. каре пȣmър съ xie пеcкimбatȣ шi пеmȣtat, пеntрȣ къ щiindȣo пре aчаcтъ cфънтъ mitрополіe къ се ꙟпвълȣіаще ка о корабіe ꙟп mіжлокȣл валȣрілор mъpii, фiindȣ ꙟntpъ mȣлte фeлiȣpi de epeтiчi пекредінчoші ші се пъпъстȣіаще dела deпшіі ꙟп mȣлte кіпȣрi, —

Ꙟпtрачеia шi гласȣл пoстpȣ чел (кȣ) кȣратъ minte кȣ totdeadincȣ пoxtim, о кредінчошілор domni, ка opi xieще каре deпtралешіі de dȣmnezeȣ благочестіві ар ажȣпце ꙟп времea стъпънiї сале ꙟȣрта domnii noacтpe domnindȣ ші стъпънindȣ скаȣпȣл acecta аȣ den съпцеле пеamȣлȣi пocтpȣ аȣ deпtралtȣ стреinȣ, deпtрȣ а са авȣціе каре dела dmnezeȣ іар фі лȣі datъ съ пȣ се ꙟпdoiackъ кȣ xipea ка (съ) xie ліпcітъ aчacтъ cфънтъ mitрополie de aчecтȣ пȣmър de bani чі саȣ dȣпъ пȣmърȣл чел mai cȣc zic аȣ ші кȣ mai mape cȣmъ прекȣm ꙟл ва indȣpa Dȣmnezeȣ, чі аша ȣрmаці пoxta пoacтpъ прекȣm ші пoi am пpiimitȣ ші am фъгъdȣitȣ npiimindȣ ȣрmареа actop рънocaці преавославнич domni. ка ші domnȣл Dȣmnezeȣ че iacte ꙟпtpoiц слъвitȣ пре ачела съл чіпстеаскъ ші съ miлȣіаска кȣ ліпъ паче ꙟпtpȣ a са domnie ші ꙟп чела веак че ва съ xie ла ръпаос вечпік сȣфлетескȣ лȣі съі фie —

Ші іатъ къ пȣпеm ші времea віітopiлop de аколо пеntрȣ лȣареа ачещіі mіле ꙟпсъ ла сеntемврie zi ꙟпtъі. ачеаcta mілъ am фъкȣt ші am ꙟпtъріt ꙟпdemпъпdȣпe възънd ші хрікоаве іскълiте ші печетлȣіte але ачелора че mai пainte de пoi аȣ domnitȣ ꙟпtpъ dȣmnezeȣ рънocaціі стрътошȣлȣі domnii mеле, Іѡ Matei бъсъраб воевod, ші а лȣі Kocтandin вod шербап, ші ꙟпкъ ші хрісовȣл лȣі antonie вod. —

Dpeпtȣ ачеаіа ші пoi amȣ boitȣ ші am пoxtitȣ de am пoit mіла ачеаcta ші кȣ ачестъ чiпстitȣ хрісов, а domnii mеле ка съ аibъ а венiреа ꙟп toцi anii tрimiшіі de аколо, ла време че mai cȣc саȣ zic, съ ia mіла ачacta cȣmа deпліп, ка съ xie cфъпtіі mітрополіі deпtъріpe ші de ажȣtopiȣ. Iap domnii mеле ші репосаціlорȣ пъріпцілорȣ Domnii mеле вечпікъ пomenipe. —

Ші am ꙟпtъріtȣ хрісовȣл ачесtа кȣ tot cфатȣл ші кредiнчошіі боіарі dівапȣлȣі domnii mеле. пап Корпеа бръілоіȣл вел бап кралевскіі. і пап стрoe леȣрdеапȣл вел ворпік. і пап dіікȣл рȣdеапȣл вел логофът. і пап mіхаіȣ кантакȣzino вел спътар. і пап шербап вел віcтiepiȣ. і верго вел клȣч. і пап dȣmітраке кокаратаlȣл вел пост. і пап скарлаt вел пъхарпік. і пап раdȣл iзворапȣл вел столпік. і пап раdȣл голескȣл вел ком. і пап іорга вел слȣцер. і пап Koctandin корбеапȣл вел пітар. ші іспpавпік Щефап Kantaкȣzino вел логофът. Ші саȣ cкрic хрісовȣл ачеcta ꙟп орашȣл скаȣпȣлȣі. Domnii mеле ꙟ бȣкȣрещі ꙟпtpȣ ал zечелеа an deп domnia domnii mеле de іcap логофчелȣл, deп бȣкȣрещі: — mai кє. A ot adama dаждо пinea tечепia летом зсв. і ot рждсtром хрістовоm. лхчи: —

Іѡ Koctandin воевod Щефап Kantaкȣzino в. логоф. —

(L. S.)

Nota. Se publica aici dupre una copia, luata dupre originale de Dn. Nicol. Densiusianu, si comunicata noue in Bucuresci in sept. 1867. Originalele se tiene acumu in bibliotec'a Bruckenthaliana in Sabiniu, impreuna cu altele, cari mai ina-ante de 1848 au fostu in Archivulu metropolitanu dein Blasiu, de unde apoi in anii de revolutiune, predanduse Archivulu, se paru a se fi instrainatu. Dn. N. Densusianu ne a datu si urmatori'a descriere a' Originalelui:

„Diplom'a presente se afla scrisa pre pergamenu subtire, lungimea 2 palme si 2 degete, latimea de 1 palma si ½. De asupr'a e vulturulu tierai romanesci auritu intru una cununa de flori aurite tienendu crucea (aurita) in gura, giuru de densu de ambe partile suntu câte 3 stele de auru, de margini 2 flori, alu caror'a miediulocu e rosiu, fundure-le inse aurite. Liter'a principale e facuta intru una flore, alu careia crescetu e tulipanu auru - rosietecu.

„Lini'a prima e scrisa cu cuvente legibili (forma de tipariu) mari dein cari cuventele Domnului si David suntu aurite, er' cele alalte cu rosiu.

„Numele Domnului in diploma e scrisu cu rosiu, dein care literile principali I. K. Б. suntu aurite.

„Loculu: рънocaтȣл Mixaiȣ воiв. пе времеа кънd a фoctȣ краiȣ in ачеа парte de лок, e coresu, — se vede resur'a forte bene, varietatea negrelei, carea a camu inceputu a rosî, ba chiaru dein unele litere a remasu câte una coda nerasa; pre corectiunea aceea se mai cunosce pulberea de auru.

„Sigilulu e asia de mare, cumu e alu cavaleriloru nostri de Clasea III. in miediu-locu e una

corun'a cu cruce de asupr'a, ce se razima pre 2 columnele strambe inflorilate, ce le tienu de doue parti doi lei cu limb'a scosa, in miediu-loculu altoru columne sub coruna e vulturulu cu aripe intense cu crucea in gura, de partea derepta sorele, de a stang'a lun'a.

„In giuru e scrisu cu litere de tipariu. Іѡ Кωстантін Басарак воевод ежию милост господ земли Ѹгровлахіиское лт ЗС.

„Sigilulu custa dein cera rosia, care e versatu intru una scatulia de cera alba (sigilulu proprie e numai pre cea rosia luatu). si e legatu de pergamenu cu sfora facuta dein matasa galbena si veneta, care dupa ce ese prein sigilu se forma in ciucuri.

„Preste totu form'a diplomei e estetica, si arata ore care propasire, nu numai in modulu scrierei, limbei, ci si alu esteriorelui."

II.

Alta donatiune totu dela principele C. Basaraba, pentru Metropoli'a de A. Iuli'a, dein a. dela Chr. 1700.

(Кѹ міла лѹі D. zeѹ Іѡ Kocтandin Бъсъраб, воевод ші Domn a toatъ цара Ѹнгровлахіеі datam Domnia mea ачаста поръkъ a domniei меле) *) Сфntei ші Dmnezeeщii mitрополіі a белігрaдѹлѹі ші Архіепіскопії църъі ardeалѹлѹі ѹnde съ чінстеще храмѹл ал сфntii ші de віацъ фъкътоаріі troiцiі. Каре dentpѹ a ca temeлie iacte фъкѹтъ ші ллълцатъ de ръпосатѹл Іѡ mixaiѹ вов. ші Сфнцiеі сале пърінтелѹі Афtanacie mitpoполітѹл ші a totѹ съборѹл сфtii mitpoполіі.

Ка съ фіе сфntii mitpoполіі moшіе ллкътпѹл mepiшaнілор ot сѹдѹ арџешѹ de пecte totѹ хоtарѹл стънжіні ѱ **) de кътпѹ de пъдѹре de апъ кѹ вадѹрі de moаръ ші den cіліщea сатѹлѹі кѹ totѹ венітѹл че ар фі. Пentpѹ къ ачастъ moшіе че скріе mai сѹс кътпъратѹam domnia mea dела cтoіка фечорѹл лѹі cтепan стoлпікѹл den вълчеле жѹтътate de хоtар de престе toatъ moшіа mepiшaнілор лпсъ стънжіні фн ***). ші iap den чеіалалтъ жѹтътate de хоtар am mai кѹшпъраt domnia mea dела меџіашіі den dолбѹнеџі dела пътpѹ фечорѹл лѹі Апостол непотѹл лѹі пътpѹ ръспопѹл. ші dела iaне фечорѹл стоікъ zidapѹл непотѹл лѹі Пътpѹ. ші dела владѹл diaкопѹл фечорѹл лѹі Цалапіе ровѹл ші dела eфtenie cin dpaготъ непотѹл лѹі Цалапіе вѹдѹка стъпжъпі рн *). Афаръ dentpo фѹne de moшіе dentpачестѣ хотар че шаѹ лъсатѹ меџіашіі невъndѹтъ пре den сѹсѹ пре лъпгъ хоtарѹл mъnъстіріі tѹtanii лпсъ афаръ dentpачастъ фѹne каре съ фак лпіпреѹнъ стънжъпі ѱ. прекѹт ші mai сѹсѹ сънtѹ zіші кѹ tокmeалъ л прецѹ стънжъпѹл по. бані з ***). карі се факѹ лпреѹнъ tл. тзі ***) по. кѹ zaпіce de пре ла mъпіле лор de вънzape лтъріtе кѹ пѹmeле ші кѹ печецiле лорѹ ші кѹ боіаріі чеі mapi ai dіванѹлѹі търtѹріі іскъліці.

Ші dѹпъ че am кѹmпepatѹ domniea mea ачастъ moшіе фіindѹ ачастъ Сфntъ mitpoполie de съ лвълѹіаще ка о кopaвіe лп mіжлокѹл валѹрілор търіі афлъndѹce лпtpe mѹлte фелѹрі de лімві стреіне фіindѹ ші ліпсітъ de челе че сънtѹ de ажѹtоріѹл сфіntei mitpoполіі. Domnia mea am сокotitѹ de am datѹ ші am mілѹitѹ Ачастъ сфntъ mitpoполie кѹ ачастъ moшіе ка съ аібъ a џineа пре dънса oameni ші алtе бѹкаtе dobitoaче орі че леар фі воіа. Ка съ фіе Сфntii mitpoполіі de лптъріре ші de ажѹtоріѹ. Іар domnii меле ші репосацілорѹ пъріпцілор domnii меле вечнікъ поmeніре.

Dpentѹ ачеіа domnia mea am datѹ ші ачастъ карте A domnii меле лпреѹнъ ші кѹ toate zaпіcеле de кѹmпеpъtoape ачещii moшii, Сфнцiеі сале пърінtелѹі Афtanacie mitpoполітѹл ші a totѹ съборѹл сфntii mitpoполіі. Ка съ аібъ a џіnepea ші a стъпъпі ачастъ moшіе den mepiшani кѹ totѹ венітѹл че ар фі den хоtар пъпъ л хоtар афаръ пѹmai dentpо фѹne de moшіе че ші mai сѹс саѹ zісѹ каре шаѹ лъсатѹ меџiaшіі лор невъndѹtъ ка съ ле фіе de хpaпъ. iap алалтъ moшіе съ фіе toatъ пре сamа сфntii mitpoполіі de лптъріре ші некълtіtъ л вечі.

Ші am лтърітѹ, Ачастъ карте a domnii меле, кѹ totѹ сфатѹл ші кѹ кредінчошіі боіаріі чеі mapi ai dіванѹлѹі Domnii меле. Пап Корпеа бръідоіѹл вел бап краљевекіі. і пап Строе леѹрdeaпѹл вел ворпікѹ. і пап diiкѹл рѹdeaпѹл вел лог. і пап mixaiѹ Kantaкѹzіno вел спътаріѹ. і пап Шербап вел вістіеріѹ. і пап верго вел клѹчеріѹ. і пап dѹmitpаке каратаљѹл вел постелпік. і пап Шербап kantaкѹzіno вел пъхарпік. і пап Радѹл іzворапѹл вел стoлпік. і пап радѹл голескѹл вел комis. і пап іорга вел слѹџеріѹ. і пап

*) Cele intre parentese suntu slavonice: Млстіѹ Бжіѹ Іѡ К. Б. В. і господар всое zeмле Ѹнгровлахіское daвat гвстi cie повіелenie гвстi. **) 700. ***) 550.

*) 150. **) 60. ***) 317.

Коctandin Корвеанꙋл вел пітаріꙋ. Ші іcправнік щефan Кantакꙋzіnо вtораго логоѳът. Скрііndꙋсе ачаcтъ каpte ꙟ орашꙋл Скаꙋнꙋлꙋі Domnii меле ꙟ бꙋкꙋрещі. — Ꙟnтрꙋ ал doiсчръzечелеа ani (sic) den domnia domnii меле. De Ісар логоѳецелꙋл den бꙋкꙋрещі. мсца іꙋnie — ꙟ — єі. zіле. фііndꙋ ші кꙋрсꙋл anілор dела adam ҳсн. Іар dела domnꙋл nоcтрꙋ IC. XC, ҂аѱ.

Іѡ Коnсtandin воевod бжієіꙋ мілоctieiꙋ госпоdар.

Іѡ Коctandin воевod.

Щефan Кantакꙋzіnо в. лог. —

Nota. Se publica antani'a data dupre insusi originale-le, care se pierduse in anii de revolutiune dein Archivulu metropolitanu, si s'a reaflatu in ver'a trecuta aici la unu fauru romanu dein locu.

Originale-le e pre pergamenu, cá si celu de mai susu, cu tote insemnele aceluiasi, si scrisu totu de aceeasi mana elegante a logofetielului Isaru. In dosulu lui e semnatu nr. 32 facutu cu man'a nostra cá si pre celu deina-ante si pre celu ce urméza la a. 1833, candu s'a registratu archivulu metrepolitanu.

Una versiune latina dupre acestu documentu s'a publicatu si de P. Maioru in Istori'a besericei rom. la pag. 149, inse nu dupa intregu cuprensulu lui, ci mai numai in estractu, precum urmeza.

„Ioanes Constantinus Bassarab Divina favente Clementia Princeps et Dominus totius Ungrovlachiae Sanctae Divinae Metropoliae Albae Juliae, et Archiepiscopatui Transylvaniae sub invocatione Ssimae et vivificae Trinitatis, cujus domum residentialem antiquitate collapsam ex fundamento fieri et erigi curavit in Domino defunctus quondam Praedecessor noster Ioannes Michael Princeps, Reverendissimo item Patri Athanasio Metropolitae totique Synodo Sanctae Metropoliae trado possessiones in campo Merisenilor dicto districtus Argis, ex toto Territorio ex campo ex sylva, ex aquis, ex pomario pagi cum omnibus proventibus qui essent. Quapropter mea Dominatio hoc Dominationis meae scriptum tradidit simul cum omnibus contractibus factis in emtione harum possessionum Reverendissimo Patri Athanasio Metropolitae Transylvaniae et toti Synodo Metropoliae, ut jure optimo teneant, et possideant hanc possessionem in Campo Merisenilor dicto cum omnibus proventibus a Limitibus usque ad Limites. Datum in Urbe Principatus Nostri Bucurestii Mense Iunio 15. anno Principatus Dominationis meae 12. a condito vero orbe 7208 a Domino autem nostro Iesu Christo 1700.

Ioannes Constantinus Princeps.

Stephanus Cantakuzeno.

Cancellarius."

Contractele de vendiare amentite aici, si alte carti donationali dela Principii Romaniei amentite mai susu, precum si vestmintele si alte aparamente baserecesci scumpe donate totu dela acelia Metropolitiloru vechi dela A. Juli'a, au peritu tote preda revolutiunei de in a. 1848-9.

Singuru una diploma dela Antoniu Voda dein a. 1670, scrisa in limb'a slovenesca, a mai remasu, si se afla cu altele in bibliotec'a Bruckentaliana dein Sabiniu, samnatu nr. 9.

XL.

Critic'a dlui Maiorescu.

I.

Pentru inaântarea unei literature chiaru asiá neceria este critic'a, precumu fierea pentru deplenirea cosumtiunei in corpulu omenescu.

Ea produce doua folosa. Antânia critic'a buna lumineza sî inderepta pre scrietorii, cari nu suntu cu totulu orbiti si intunecati de amorea de sene; le spune ce este in scrierea loru prea fora potere, pedestru, vaieratu, sî ce prea inflatu sî imbuibatu, — intru cari a esplicatu sî dedusu lucrulu prea pre largu, cá sî candu cetitorii dela elu aru avé se invetie sî cunoscentiele primitive, sî intru cari a remasu neintielesu, pentru cà a supusu de cunoscute lucrure, ce se cuveniá, cá elu se le spunia, — unde a impinsu in contr'a bunului tonu, sî unde lovesce in regulele gramaticei seau stilisticei. Cu unu cuventu ea descopere toti negelii autoriului sî-i arata erburele, cu cari se potu vindecá.

Er' alu doilea folosu alu criticei bune este, cà celi interesati afla deintr' ins'a, cari producte literaria de ce pretiu suntu, sî cultivarea spiritului pre direptiunea dorita prein cari dein ele se pote ajunge cu mai mare temeliu sî securitate.

Prein critic'a buna se redica dara sî caletatea literaturei, sî cultur'a preste totu. Cà scrietorii, de nu voliescu a fi „Choerilus ille, quem bis terve bonum cum risu miror" — sî acést'a nu o voliesce nece unu scrietoriu, — se apera de smentele, curatiescu, netediescu, poleescu antâniu bene opure-le sale, sî numai dupa aceea se arata cu ele in publicu. Era publiculu e scutitu de predarea tempului sî intunecarea mentiei sale prein cetirea càrtiloru fora pretiu. Elu cunosce dela critici tesaurii literaturei sale, sacrifica loru tempulu sî atentiunea sa, si face sporiu, care almentre nu i-ar' fi fostu cu potentia.

Inse sî periclele provenitoria dela una critica vitiosa suntu totu asiá de mari.

De cum-va criticulu ratecesce a socotí, cà misiunea dinsului ar' fi a scarmená, scaltiai sî in urma a nemicí totu, ce i-a picatu in unghiele de arpia, — fora nece-

una cautare de este bunu seau reu, sî fora nece una alegere intre bunu si reu, — atunci „morbi in corpore nascuntur, quemadmodum cum pituita redundat aut bilis“ (Tusc. Quaest. IV. 10).

Una critica cu tendentie destructorie e preste mesura stricatiosa. Cà de una parte produce animositàti sî interitàri seau descuragiàri, sî sparia pre incepetori; era de alta parte degradeza in ochii publicului valorea literaturei preste totu, sî preocupandu-i judecat'a face se paresesca lectur'a seau chiaru se o sî despretiuesca.

Estu feliu de critica este dusmanu de morte alu culturei.

Critici de ambe speciele s'au datu in tote tempurile, era cu deschinire reinviarea arteloru sî a scientieloru in secl. 15 sî 16 au produsu una multîme. De atunci cu adeverata lacomía s'au aruncatu asupr'a monumenteloru restanti dein cultur'a greca sî latina. Unii deintre acesti-a au meritu necontestatu intru dejudecarea autentîei sî a pretiului internu; er' altii s'au nevolîtu a castigá nume probandu agerimea ingeniului seu in scalciarea cuventeloru sî culegundu locure, dein cari se demustre cà de esemplu Cicero n'a vorbitu bene latinesce.

Se trecemu acumu la materi'a propria a scrierei. Se vedemu critic'a sî criticulu celu mai nou alu limbei sî literaturei romane, ore tiene-se de speci'a antânia, seau de a dou'a, — sî in urma se dàmu una mica recensiune despre unele lucràri a d. sale.

D. T. L. Maiorescu, rectoriulu universitatei romane dein Iasi, s'a apucatu, suntu acumu doi ani, acusi de unu productu alu literaturei romane acusi de altulu. Ce a prensu una data in mâna, a scarmenatu, a scaltiaitu, de i se duceá omului mila de intiepaturele sî taliaturele cutîtului sî de arsurele petrei, ce suferiau bietele produsa ale spiritului romanu, neaperate, cà parentii loru cadiusera de multu sub sarcin'a incordarei spre a redicá gentea romana dein pulverea unde o calcase petiorulu barbariloru, sî a-i dá inceputele unei istorie sî ale unei literature nationali, — nesce incepute, dein cari sî pre cari se se desvolte edificiulu unei individualîtàti in larg'a coruna a gentiloru, a stateloru, a civilisatiunei, — seau aperate in modu insuficiente, in trécatu, sci cumu se face, candu lucri numai dein mila.

Er' in urma, pote cuprensu de fric'a, cà va fi fiendu aci cod'a veacureloru (cà pre ceriulu Romaniei „libere,“ cumu se dîce, se aratá ominosulu cometu alu domniei boiaresci) sî dein caus'a acest'a nu va avé tempu de a perendá tote productele literaturei nostre cu critic'a-i tosturatoria, in „Convorbirile literare“ dela 1 Dec. s'a sufulcatu una data sî bene, cá se trantésca in tina, se sferme sî se nimicesca de totu cu unu singuru asaltu intrega literatur'a sî cultur'a poporului romanu.

Sî atâtu nu i-a fostu de ajunsu. Nu. D. Maiorescu a cugetatu, cà este pucinu a ne fi despoliatu de totu ce aveamu, a ne fi lasatu lipani, . . dein contra domni'a sa a cugetatu, cà numai atunci-si va fi plenitu misiunea geniale in a-ante de a supravenì infricosiat'a coda a veacureloru, deca va fi probatu leitu-polëitu, cà necumu se aiba romanii vre-una sfermatura de literatura sanetosa, vre-una scanté de cûltura, dein contra eli suntu sî petrecu intru una despusetiune cá aceea, de cultur'a celu pucinu pre câte-va dieci de ani nu-si pote capetá loculetia pre intre densii!

Amu avutu sî noi, liertare! voliam se dîcu: amu tienutu, cà sî bietii de noi avemu ore-care literatura, mica cu adeveratu, cumu o au tote popora-le, ce suntu pre la incepute, dara totusi una literatura.

Acumu vene d. M. sî fora de a reflectá la cele, ce a scrisu in „Einiges Philosophische“ la p. 202:

> eine feste Burg ist zerstört und aus den Trümmern grinst brod- und obdachlos das geistige Elend.

ne despolia de convictiunile nostre de pàna acì, seau de mai voliesce asiá, de credenti'a, ce aveamu in literatur'a nostra nationale sî intru inceputele culturei nostre. Ne lasa in deplena miseria spirituale: ma ambla se ne convinga, cà tota nevolienti'a parentiloru nostri sî a nostra a fostu sî este nu spre a produce lumina, cè spre a lati intunereculu, spre a incuibá sî inradeciná mentiun'a, cá nece una data se nu potemu ajunge a vedé socele unei civilisatiuni adeverate.

Cà dupa opiniunea dlui M. romanii-su coplesîti sî petrunsi de unu „vitiu radicalu“, care-li detiene cu bracia de fieru intru afundîmi intunecose, nece le permite altu aventu, de câtu aventulu de a ratecì prein labirintulu neadeverului.

Cuventele scrise de d. M. in „Conv.“ dela 1 Dec. nu suferu alta interpretatiune, cumu liusioru se pote convinge ori-cene dein urmatori'a citatiune:

> Vitiulu radicalu in tota directiunea de asta-di a culturei nostre este neadeverulu, pentru a nu intrebuintiá unu cuventu mai coloratu, neadeveru in institutiuni, neadeveru in aspiràri, neadeveru in poesía, neadeveru in gramatica, neadeveru in tote formele de manifestare ale spiritului publicu.

Sî d. M. nu face romaniloru acesta imputare umilitoria numai eca asiá preintre alte vorbe, cè câtu se pote mai seriosu, intru una folia literaria sî tratandu materi'a ex professo. Ma inca spre intemeliarea dîseloru sale produce una multîme de argumente dein tote manifestàrile spiritului publicu la romani.

Eu nu intru atât'a me miru, cumu a potutu d. M. lunecá intru una ratecire asiá mare, — cà errare humanum; dara mai vertosu me miru, cumu i-a scapatu dein vedere contradîcerea, ce este intre dîsa-le domniei sale citate mai susu sî intre faptele d. sale.

D. M. a scrisu, pre câtu sciu eu, antâniu una carte, ce porta titlulu „Einiges Philosophische" (Berlin 1861), apoi „despre scrierea limbei romane" (Iasi 1866) sî pare-mi-se sî ore-cari càrti de scola, la urma mai multe critice literarie; era candu s'a spariatu de perirea lumei, a redicatu memorabil'a batalia sterpitoria dein „Conv." dela 1 Dec.

D. M. este rectoriu sî profesoriu la universitatea dein Iasi, unde tiene prelegeri publice in limb'a romana sî pentru tinerime romana.

Cu unu cuventu d. sa a datu sî dà pre tota dîuliti'a manifestàri de spiritu.

Sî dupa tote aceste vene sî dechiara in audiulu lumei intregi, cà „tote manifestàrile spiritului publicu" la noi suntu neadeveru!

Voliesce d. sa a dîce, cà tote scrierile si tote prelegerile d. sale suntu neadeveru, cá se nu aplecàmu nece noi unu cuventu mai coloratu, — seau cà acele nu suntu manifestàri de spiritu romanu?

Nu crediu, cà d. M. aru primí a respunde dea dereptulu; cè va incungiurá, se va luá in esceptiune sî va dîce: tota natiunea romana e publicana sî pecatosa, numai eu, multiamescu-ti Domne, nusu cá eli. Toti celi alalti frati ali miei mentiescu pre totu pasulu (d. M. care in publicu ne-a crutiatu de spresiunea acea colorata, in rogatiunile sale o va intrebuintiá nesmentitu); mentiescu candu vorbescu, mintiescu candu scriu; mentiescu in prosa, mentiescu in metru, mentiescu in lucrari, mentiescu in aspiràri, mentiescu candu-su descepti, mentiescu in visu: numai eu, singuru eu Domne vorbescu adeverulu, totu deauna vorbescu adeverulu, chiaru sî candu scriendu romanesce dîcu, cà tota scrierea romanesca e neadeveru!

Asiá va respunde d. M., era publiculu romanu va vedé cui sî candu va crede.

Cè se revenimu la argumentele dlui M.

> La 1812 Petru Maioru, pentru a nu pomeni compilatiunea de citate facuta de Sîncai fora nece una critica, scrie istori'a sa despre inceputulu romaniloru in Daci'a. In tendenti'a, ce are de a dovedi, cà noi suntemu descendenti necorupti ali romaniloru. Maioru sustiene in § 4, cà Dacii au fostu cu totulu esterminati de romani . . . Pentru a probá ipotes'a asiá de nenaturale, istoriculu nostru se intemelieza pre unu pasagiu dubiu dein Eutropiu si Iulianu, caror'a le dà o interpretare imposibile de admisu cu mentea senetosa, sî estu feliu incepe demustrarea istorica a romanetàtii nostre preintru una falsificare a istoriografiei.

Ací d. M. trece pre lunga ostenelele de dieci de ani ale lui Sîncai, cá sî pre lunga unu lucru de totu netrebnicu, cà sî pre lungu una gramada de gunoia, ce nu ar' fi meritandu nece cá ilustrulu criticu dela Iasi se-si intine manusiele aruncandu-o in cloaca sî asiá se curatia literatur'a romana de putorea ei sî se lase terenulu liberu pentru a incape adunarea de estrase sî date, ce d. sa va fi avendu in cugetu se adune spre a facilitá oper'a istoriciloru nostri, — cà d. sa este multu mai intielegente, de câtu se nu vedia, cumu cà istori'a romaniloru intre impregiuràrile date e cu multu mai anevoliosa, de câtu se ajunga vieti'a unui omu sî spre a culege datele presarate in milie de autori, sî spre a le sbate cu grige prein set'a criticei, sî in urma sî a le impreuná intru unu intregu numitu istori'a pragmatica a romaniloru. Cà altulu trebue se adune caramidele, sî muruial'a, sî altulu se intrame edificiulu.

La tote popora-le, ce au custatu sub sore, cronicele cu date seci, mai curate sî mai lutose, au fostu antâniu. Numai dupa ele, sî inca de multe ori tardîu, au venitu istoriele. De aceea suntu popora, a caroru istoria seau nu este scrisa de locu, seau nu e scrisa in modu cuvenitu.

Sîncai intru dorulu seu de a contribuí la scrierea istoriei romaniloru, multi ani dein vietia-si i-a intorsu spre a cetí opure de ramulu istoricu sî a scote deintru insele totu, ce cugetá a fi in reportu cu istori'a romaniloru.

Datele, notitiele ce a intempinatu in autori, suntu cá sî tote cele de natur'a loru, unele adeverate, altele smentite seau chiaru falsificate.

Sîncai le-a citatu, pre cumu le-a aflatu. Pre alocuri-a facundu alaturare intre unele sî altele dein citate, a retunsu neadeverulu sî a aratatu mentiun'a. Er' alta data le-a lasatu criticei cetitoriului sî respective a prelucratoriului.

Nu este dara adeveratu, cà Sîncai ar' fi facutu compilatiunea sa fora nece una critica. Dara chiaru se o fia facutu asiá, meritáre-ar' elu mustrare sî despretiu, pentru cà si-a sacrificatu anii spre a compilá materia cruda pentru criticii sî istoricii nostri? Sî deca in „Conv." totu i se impartu de aceste, nu este cumu-va pentru cà unii omeni-su dedati a despretiuí totu, ce nu a esîtu dein capulu loru?

Voliá d. M. a face unu servitiu adeveratu literaturei romane, aveá campu destulu de largu, de se apucá de criticarea dateloru citate de Sîncai, de ilustrarea, combaterea sî restornarea celoru neadeverate, — seau chiaru de prelucrarea loru sî a altoru date mai certe (cari d. sa fora indoiela le scie forte bene, candu lápeda compilatiunea lui Sîncai, cá netrevnica) intru una istoria pragmatica a Romaniloru.

Atunci mai linsioru i ar' fi liertatu ori-cene, se platesca pre unu Sîncai cu frase boiaresci: „de te-ne nece cà mai amentescu. Tu nu ai avutu judecata de doi bani. Ai adunatu totu ce ai audîtu in tergu sî la mora. Tu nece intre corumpetorii sî seductorii natiunei r. inca nu poti avé locu, necumu se aibi intre cultivatorii ei."

Dar' asiá . . . dar' asiá, ce se potemu dîce de despretiulu, cu care d. sa trateza pre acelu barbatu atâtu de nevolîtoriu pentru redesceptarea natiunei sale sî atâtu de neferice pentru stemperamentulu seu sî impregiuràrile, intru cari a traitu?

Ore nu se potu aplecá acì incai in câtu-va vorbele dlui M. dein „Einiges Phil." pag. 49 „der Hohn ist nur der Deckmantel ihres Neides?"

Petru Maioru, carele a scrisu multe pentru luminarea natiunei sale sî a strainiloru, merita sî in ochii dlui M. a fi numeratu intre scrietorii romani: insa e trista partea, ce i se asemna; cà d. M. - lu face „falsificatoriu alu istoriografiei" romane, sî cumu amu dîce respundietoriu pentru „vitiulu radicalu" dominante in tota directiunea de asta-di a culturei nostre.

Sî pentru ce redica d. sa asupr'a lui acesta inculpare grea?

Numai sî numai pentru cà Maioru, cumu dîce d. M., ar' fi sustienendu in § 4, cà Dacii au fostu cu totulu esterminati . . , sî pentru cà spre intemeliarea acestei ipotese aduce unu pasagiu dubiu dein Eutropiu sî Iulianu, caror'a le dà — dupa asertulu dlui M. — una interpretare imposibile de admisu cu mentea sanatosa.

Atât'a e tota vin'a, ce se imputa lui P. Maioru! Sî pentru acest'a elu este falsificatoriu de istoria!

Acumu rogu-ve, luati in mâna ori-ce istoricu vechiu seau nou, sî-lu dati in judecat'a unui barbatu competente, rogati pre acest'a, se ve spunia in cugetu curatu: este autoriulu acel'a fora pecatu, cá d. M., seau face sî elu ici-colo câte una smentela, cá toti botezatii sî nebotezatii?

Seau rogati pre d. M., se spunia: care istoricu este, carele se nu scapete nece una data intru adunarea sî combinarea dateloru, intru dejudecarea causeloru sî a urmàriloru, seau candu face versiune dein limbe straine.

Herodotu sî Liviu gemu de neadeverure. Marele maiestru alu istoriografiei inca nu i de totu scutitu.

Dara cene-i condemna sî infiereza de falsificatori ali istoriografiei? Neme.

Sî nece nu-i pote, pentru cà numai acelu scrietoriu se pote numì falsificatoriu de istoria, carele sciendu sî volîndu se folosesce cu date false, seau supte dein degetele sale, seau curupte prein adausa ori versiune pucinu fidela.

Era deca unu istoricu citeza sî traduce datele sale asiá, pre cumu jacu in funtânele cele bune, nu este falsariu nece in casulu acel'a, candu ar' face ore-cari deduceri false deintr' insele.

Cà fiendu datele citate cu credentia, lectoriulu le pote esaminá, sî pote primì seau respinge deductiunile, ce istoriculu face deintr' insele.

Petru Maioru in loculu inculpatu citeza columna'a traiana, pre Eutropiu (unu locu camu dubiu) sî pre Iulianu, (unu locu despre care eu, chiaru sî cu periclulu de a me vedé dechiaratu de maturu pentru cas'a nebuniloru cauta se marturisescu, ca e destulu de chiaru sî prea bine interpretatu) sî combinandu aceste date dîce, nu aceea, ce-i pune d. M. in gura, cà „Dacii au fostu cu totulu esterminati de romani", cè urmatórie-le cuvente „nece nu i-au omoritu pre toti, nece nu i-au dusu Romanii nicairi, nece atunci, nece dupa aceea; cé pre celi mai multi i-au omoritu, er' aceli-a, pre cari nu i-au ajunsu armele romane, cu fug'a au scapatu a fora de Daci'a."

Ce este aci despre totale esterminarea daciloru? Ce este aci mai multu, de câtu admite una interpretare posibile a cuventeloru lui Traianu (la Iulianu in Caesaribus) „Getarum gentem penitus everti et delevi" amu restornatu de tote sî am stersu gentea Getiloru?

Câtu de nederepta este judecat'a dlui M. asupr'a lui Maioru, se vede sî de acolo, cà d. sa dîce in pasagiulu citatu, cumu cà Maioru sustiene esterminarea Daciloru, pentru cá se pota probá, cà noi suntemu descendenti necorupti ali romaniloru. Cà in Maioru la loculu amentitu nu se argumenteza pentru ipotes'a: cumu cà romanii dein Daci'a suntu descendenti neamestecati ali romaniloru dein Rom'a; cé se vorbesce despre totale desiertarea Daciei de locuitori.

Asemenea este sî critic'a, ce d. M. face lecsiconului de Bud'a sî carea ese la acelu resultatu, cà lecsiconulu de Bud'a este una falsificare a etimologiei.

Nece poteá cene-va se ascepte alta dela d. M. de câtu aceea, cá se scotia dein lecsiconulu acel'a ore-câti ultraismi sî pentru densii se lápede intrega cartea, cá etimologisàrile d. sale se aiba locu mai comodu in literatur'a romana, — sî cá omenii, candu voru cetì scalambature de ale d. sale, preocupati de severitatea judecatei rostite asupr'a altor'a, se le treca cu vederea sî se nu observe, cà-su adeverate scalambature, cá sî cele imputate lecsiconului de Bud'a, seau pote sî mai mari.

Cà de esemplu aducu cuventulu chima, carele d. M. in Scrierea limbei romane-lu deduce dela latinesculu culmen, sî prein acest'a cade asiá de reu, pre cumu celi de Bud'a in locurele cele mai pecatosa.

Cà d. M. derivandu pre chima dela culmen antâniu supune metatesa: clumen, apoi susceperea unui i carele se inmolia pre l, seau simpla prefacerea silabei **clu** in **cli=chi** (cá inchidu dela includo) — dupa aceea apocoparea silabei finali, a càrei cosunatoria latinesce s'a tienutu sî in nominativu, — sî prein aceste trei metamorfose totu nu-si pote produce chim'a dein latinesculu culmen; cé-i cauta se-lu mai sî sucesca la capulu ciuncatu, se-i scaimbe terminatiunea finale e

in a sî asiá se faca „chima“ unde dupa analogia s'ar' cadé se fia „chime“ (cá lume dein lumen).

Acumu me rogu, ce cuventu se afla in lecsiconulu de Bud'a, carele se fia trecutu prein mai multe procedure torturatorie, de câtu chim'a dlui M?

Sî totu-si lecsiconulu de Bud'a e falsificatoriu, era d. M. remane filologu bunu sî logicu, sî dupa tortur'a patrata a cuventului culmen: pentru cà, pentru cà . . vedeti d. vostra quod licet Jovi, non licet bovi.

Romanii rateciti prein labirintulu direptiunei vitiose sî neluminati de umbr'a (pardon!) logicei iasiane, dein latinesculu culmen au facutu unu cuventu simplu sî naturale, sî au dîsu culme, ori deca ve place mai bene: latinii dein cuventulu popolariu culme au dîsu in limb'a culta culmen.

Ei dar' a formá sî derivá cuventele unei limbe in modu atâtu de simplu e lucru tieranescu. La ce este cene-va invetiatu, deca nu spre a lucrá sî judecá intru tote mai pre susu sî nu dupa modulu vulgariu?

De aceea d. M. se nevoliesce a se destinge de judecat'a vulgaria, nu numai pre campulu literaturei sî filologiei romane, cé sî pre alu celei latine, — de sî acestu dein urma, dora va recunosce sî d. M. erá cultivatu destulu de bene sî in a-ante de ivirea d. sale.

Cà cene a mai audîtu panà aci de verbulu lat. meno, care d. sa-lu pune de doue ori in „Scrierea l. rom.“ p. 150 sî deriva dein elu pre eminere?

Lumea tienea panà aci, cà eminere este dela radecin'a mineo, ce ocure la Lucretiu in doue locure neindoite, cartea VI. v. 562 sî 1193. Vomu vedé afla-se va macaru unu filologu, carele se se cuceresca prein d. M. sî se ascepteze pre meno in tesaurulu limbei latine cá radecina a lui eminere, — seau d. M. va dechiará, cà in l. c. alu scrierei d. sale bonus dormitat Homerus.

Asiá e d. M., candu domni'a sa face pre filologulu sî asiá este, candu critiseza pre alti filologi.

Dara necairi nu mi se pare d. sa mai curiosu, cá in loculu unde critiseza instructiunea publica.

Eca ce dîce d. sa despre instructiunea publica la romani:

> In a-ante de a avé invetieturi satesci, amu facutu scole prein sate, sî in a-ante de a avé profesori capabili, amu descisu gimnasia sî universitâti, sì amu falsificatu instructiunea publica.

Aceste le dîce d. M. rectoriulu universitâtii dela Iasi, conducutoriulu unui dein cele doue institute principali, ce poporulu romanu cu sudorea faciei sale sustiene spre a respandì prein ele cultura sî scientie in mentea sî anim'a tenerimei sale.

Sî institutulu acest'a dupa recunoscinti'a publica a rectoriului seu nu corespunde inaltei sale destinatiuni cé falsifica instructiunea sî latiesce vitiulu radicale alu directiunei presenti.

Sî cá se vorbimu cu cuvintele dlui M:

> dein sudorea dîlnica a poporului se scotu midi-locele materiali pentru sustienerea edificiului fictivu, ce-lu numimu cultur'a romana.

Frumosu sî lamuritu! multiamu forte, sî crediu, cu me-ne impreuna ar' multiamì intregu poporulu romanu, — deca intregu poporulu romanu ar' audî acesta confesiune publica a dlui M.

Poporulu i-ar' multiamì, pentru cà d. M. aratandu starea cea adeverata a instructiunei impreuna cu causele ei (necapacitatea profesoriloru) l'ar' scutì de sarcin'a intretienerei scoleloru sî a altoru institute de cultura. Cà poporulu romanu nu ar' fì atâtu de nebunu, cá se-si predeze sî de acì incolo sudorea sa spre imbuibarea unoru omeni, cari nece macaru atât'a nu facu, cá vorbindu cu d. M.

> dein recunoscentia se-i producemu una singura lucrare, carea se-i inaltie anim'a sî se-lu faca se uite pentru unu momentu miseri'a de tote dîlele.

Poporulu ar' strigá cu dereptu cuventu: diosu cu scolele! diosu cu acesti insielatori, ce eli cu gur'a capitanului loru, cu gur'a loru propria se marturisescu a fì insielatori sî vasa netrevnice!

D. M. ar' patî-o cá sî pop'a acel'a, ce volindu a trece de tare procopsitu, invetiase pre ascultatorii sei, cà Mantuitoriulu a scapatu lumea de spiritele necurate nemicindu-le pentru tote tempurile, — er' apoi la câte va septemane esî pre strade, cà in basereca nu-i mai veniá neme, sî bucinà in derept'a sî stâng'a: am smentitu! una draconia fetatoria a scapatu sî dein ea era s'a implutu lumea de spirite necurate. Veniti la basereca. Dati prescure!

Candu ar' vedé, cà romanii nu mai voru a nutrí cu sudorea loru nesce falsificatori de cultura, nesce propagatori ali vitiului radicale descoperitu cu fericire de d. sa, — candu ar' vedé, cà poporulu romanu nu voliesce una data cu capulu a-i mai dá poli de auru pentru fictiuni: atunci d. M. fora indiela ar' intorce vorb'a sî ar' dîce: romani buni! romani demni de unu venitoriu mai bunu! Nu luareti lucrulu asiá strinsu. E dereptu, intre profesorii dela scolele nostre suntu forte multi necapaci, neculti, insielatori chiaru. Ei dara poteti d. vostra cugetá, cà nu se afla sî intre profesorii nostri vre-una lumina, vre-unu singuru omu cultu sî iubitoriu de adeveru? Poteti d. vostra cugetá, cà eu carele v'am descoperitu acestu mare adeveru, inca-su insielatoriu? Nu pecatuireti, nu alungareti pre toti profesorii sî dascalii dein tiera: cé numai pre . . . sî pre . . . Era pre me-ne, carele v'am adusu la cunoscenti'a unui adeveru mare, lasati-me, cà sì mai multa lumina se respandescu intre voi sî se puniu basele unei adeverate culture nationali. Dati-mi polii in venitoriu cá in trecutu seau sî indoiti.

Era noi cesti alalti moritori, candu amu audî pre d. M. vorbindu asiá, i-amu luá de motivu, cari multa cunoscintia de lume impreunata cu prea mare incredere in se-ne, cari fumu seau ambitiune, unii pote sî ure seau interese personali.

Dar' asiá ce se potemu dîce, candu-lu vedemu plesnindu in facia sî infierandu de falsificatoria instructiunea romana, la care d. sa are parte atâtu de eminente?

Deca instructiunea sî tota cultur'a romana e intru adeveru pre una cale atâtu de ratecita, cumu pote d. M. portá rusînea de a figurá intre instructorii natiunei romane?

Deca imputàrile facute suntu fora temeliu, cumu-si permite d. sa a ne inferá atâtu de cumplitu in a-antea lumei?

Fia inse adeverulu ori-sî-care, portarea dlui M. este, dupa opiniunea mea, nejustificabile.

Era ce se tiene de instructiunea romana sî tota cultur'a romana, — deca-i liertatu se se mai dé vre-una opiniune indereptatîta, a fora de a dlui M., sî deca-i liertatu se descoperiu sî eu opiniunea mea, — aceea nece nu pote fi tare infloritoria, nece este de totu apusa, seau innecata de nu sciu ce vitiu, cé dein contra se imbunatatiesce dein dî in dî sî tende a se redicá spre culmea, intru care se afla la alte popora.

Nu pote fi cultur'a sî instructiunea romana in stare imfloritoria, pentru cà vitregi'a tempureloru abiá de câti-va ani incepù a mai pierde câte ce-va dein asprimea sa. Apoi ce au facutu alte natiuni in sute de ani, romanii nu potu face dîcundu asiá in durat'a unei nopti, cá femeniele maiestre.

Er'a pretende cá romanii numai atunci se incepa a redicá scole poporali, candu voru avè docenti buni cá celi de prein germani'a sî elveti'a, sî gimnasia sî universitàti numai dupa ce scolele inferiori voru fi totu atâte modele, cu profesori iscusiti cá celi dein nou'a Atena dela Sprea sî instrumente literaria câtu se pote mai deplenite, — este, cá se nu intrebuintiàmu nece noi una vorba mai colorata, curatu absurditate.

Scolele nu suntu machine de amblatitu, cari se le tragi dein fabrice anglesesci sî apleci cu succesu la mosî'a ta.

Profesorii nu suntu dulapure vorbitorie gatite a la Faber, cari se le poti procurá cu redicatá spre a le impartî pre la scolele (intielegu edificiulu) satesci, gimnasiali si academice „dupa trebuintia."

Dein contra scolele bune sî invetiatorii buni se formeza pre incetulu sî inca forte cu anevolia. Intru aceea inse cene voliesce se aiba scole si profesori buni, totu cauta se se supunia acestei necesitàti sî se suferia antâniu pre celi de coda mestecati cu unu procentu orecare de maiestri: cà dupa acesti-a voru veni altii dein ce in ce mai luminati sî mai alesi. Asiá i se va redicá instructiunea.

Era cene-si propune a intemeliá scole numai dupa ce va fi convinsu, cà acele voru fi modelu, „rusticus expectat, dum defluat amnis," — sî nu va avé scole bune, câtu va tiené Ddieu pamentulu.

Asiá curgu tote in lume, sî ori unde este cultura, inceputulu s'a facutu prein scole sî profesori nu toti cá celi dein tierele cele mái luminate, — de sî intru aceste inca suntu mai multi de celi rei, de câtu de celi buni. Asiá cauta se merga sî la romani. —

Era cumu cà instructiunea la romani ar' fi de totu apusa, vitiosa chiaru in sensulu dlui M., aceea nu crediu se-o mai afirme vre-unu romanu a fora de d. M.

Ma-mi place a supune, cà sî d. sa face acest'a numai rapitu de prea mare zelu pentru inaantarea romaniloru, sî necasîtu, cà nu reafla in Iasi institute, cá cele ce l'au laptatu in Vien'a sî Berlinu.

Inse speràmu, cà necasulu d. sale va trece, sî inca mai curendu, deca d. sa va intorce spre scrierea cartiloru plene de adeveru, tempulu, ce acumu-lu predeza amarindu-se sî amerindu sî pre altii cu critice esagerate.

J. M. Moldovanu.

(va urmá).

(XVI).

CORESPUNDENTIE VECHIE SI NOUE.

(Continuare dein Nr. IX.)

III

Se va publicá in Nr. venitoriu.

IV.

Br. 3 Prieru 1867.

Rme domnule! Vediendu dein numerulu alu II, al Archivei, cà acuma ai publicatu de nou cele publicate in organulu luminarii dein 847—848. si inca le ai mai augmentatu asia incatu au esitu o carte de 24 de cóle si dorindu, cá se am si io vesteria aceia nepretiuita a dulcei nostre limbi rumanesci, care ne au adapatu cu laptele seu, ca se me potu si io indulci din rostulu mosiiloru si stramosiloru nostri cari neau pastratu limba cu cea mai mare scumpatate luptanduse in decursu vècuriloru mai multu pentru limba decatu pentru viiatia, me adresediu dara catra Domnia ta cu aceia rugaminte, ca sa fii atata de bunu si sa-mi trimiti unu esemplariu numai decatu cu Postnachnahme. Io-ti asiu fi trimesu acuma banii dara apoi nesciindu pretiulu cartii n'am pututu trimite nimica. Atata in privintia cartii respective.

Cu acestu prilegiu dami voie ca se graimu putintele cuvinte despre unele matarii limbesci. Domnia ta te ai ocupatu 40 de ani cu studiulu limbei rumanesci si

totusi nu poti dîce, cà o scii pe desevêrsitu [1]). Aici te rogu de iertare Domnule de cumva te voiu fì vatamatu. [2]) Domnia ta ai publicatu Analectele dara multe nu le ai vediutu intrînsale, ba cauta se spunu nice nu le ai intielesu [3]). asia n'ai vediutu cà batranii nostri au disu лъжпгъ ce dicemu astadi лжпгъ; лъdъжndѕ astadi лъdжndѕ; apoi langa = лжпгъ e dora compusu din lъ si lжпгъ; ꙟпгъ se afla in limba pana astadi in gura poporului, ba io crediu, ca si Domnia ta dîci ꙟпгъ mine; ꙟпгъ tжpnвъ [4]); Asia dara se videmu ce insemnedia partile custitutive ale lui lжпгъ = лъжпгъ; pe лъ ꙟl mai avemu noi in cuventu inlauntru = intra antru = ꙟптръ ꙟntpѕ = ꙟndлъ ꙟntpѕ = ꙟnlъ ꙟn tpѕ = ꙟnlъѕnтpѕ pe cumu am facutu din ꙟmblu = umblu si celelalte asia s'au facutu din t r a h aUmbriloru trъha = trъhъ = tpъ = dlъ = lъꙟпгъ = tpъꙟпгъ; asia s'au facutu din tra = dla = la la mine; la tine. la noi: asia au facutu Moldoveni din câstrigu = câstligu = castigu lapadandu pe dori t inainte de l muiatu din r noi din кжштpirѕ am mancatu pe p ca in curasta feresta si de aceia nu s'au facutu кжщцжгѕ. Iata Domnule ca acuma numai sant Moldovenii despartîti de noi ci iamu adusu in cusunântia cu noi. [5])

Apoi inca una si buna [6]) tóte susta'ntivele cu e t u neintunatu neacantatu = (accentatu) au avutu unu r dupa t pr. túnetu = tonitrum; súnetu = sonitrum; sufletu = sufletrum; umbletu = ambulitrum. Acuma te intrebu io pe Domnia ta ca di ce nu scrii sonetru si se cetesci sunetu tonetru = tunetu si sufletru; apoi tonetre; sonetre; sufletre; [7])

Mai am inca doua cuvinte ca se tîle lamurescu si sa ti aratu unu lucru de care nice nai visau nice odiniora [8]) si sa ti aratu totu de o data ca si limba lui Cicerune la care te ai inchinatu [9]) mai multu de catu au meritatu [10]) au muiatu pe n cá si noi rumanii asia au facutu din religioni punendu forma osus religioniosus (muindu pe n) religioiosus (apoi lapadandu pe jod) religioosus apoi religiosus; [11])

Tiasiu putea produce o gramada de cuvinte in cari si eí au muiatu pe n [12]) si ti mai aducu unulu si mai apriatu [13]) grecii dicu τις in locu de τινς gen τινος

[1]) Nu dieu, nece io nece altulu.
[2]) D. dieu te lierte!
[3]) Ce-ne pote vedé sî intielege tote? de nu cumva corespundentele.
[4]) Ba dieu nu nece odata.
[5]) Mare meritu ai facutu.
[6]) Sî mai multe, numai se fia bune.
[7]) La asta de o camu data se me scusati.
[8]) Nu dieu, nece nu vreu se visezu.
[9]) Можiкѕ cene nu se inchina.
[10]) Oho! Spune altor'a.
[11]) Bravo!
[12]) Multiam.
[13]) Se pote?

Acc τινα lat quîs pro quonis = cuonis = cine = cene; gen cuonijus coijus; dat τινι = cuoni = cu-ε; asia este treba cu ille pro illunis gen. illunijus = ill(n)ijus = illîus; totunis = totus = totunijus = totîus la noi тoцж; cu тoцжoi; gen. tutunoru — tutuloru = tuturora; alîus; alunis; la noi lui = luni (= cu puni = pu-i [1]) se mergemu la cuvintele dorite. Domnia ta invinuesci pe dragutia de limba, ca ar fi trebuitu dela foetiolus si petiolus sa faca фeцopѕ̆ si piцopѕ̆ dara nai invinuitu nesciintia Domnii talle. Se videmu originea si formaciunea aceloru doue cuvinte mai intaiu in latinesca. foetiolus = foeti + olus = foetioni + olus = foitioni + olus = foli — tioni + olus (dela fue au formatu latinii folus dela folus folio ori foleo de aci folitus = Фъtѕ̆ (der Erzeugte) au muiatu pe l ca si noi si au remasu foitus apoi foetus) foitioniolus = foetiojolus = foetioolus = foetiolus. Noi am facu ca in minciuna = mincinosu feчѕniolus = feчinioru = feчiooru = feчoru; acuma fiчopѕ̆ si nu xiчopѕ ca in xepѕ̆; xiju; xiлinѕ petiolus = petioniolus = ped + tioniolus (dupa analogia lui gradioru gretus; egretus) petigo = petioni + igoni = пe чin (i) gine. [2])

Acuma crediu ca numai e necusecintia [3]) in limba.

Asia trebue esplicate si credinчiosu nu dela credinцъ ci dela credinчiѕne stricaciune, negriciune de aci apoi negriciniosu = negriciiosu nu dela negritu de aci ar fi facutu negritosu ca apatu apъt — osu; urжчѕne = ѕpжчiniosu ѕpжчioѕ̆; [4])

Acumu de mai intielesu bine si de vei voi se me intielegi atunci vrendu ne vrendu vei trebui se marturisesci [5]) ca nu scrii nice Domnia etimologice, ci e s t i f u n e t i c u l u c e l u m a i i n c a r n a t u [6]), carele voiesce se traiasca si cu stramosii si cu Macedonenii si cu cei vii [7]). Se mà erti scumpe si mie preaiubite domnule ca noi nu putemu trai decatu numai cu cei vii. Te rogu se me ierti de cumva am trecutu peste marginile buni cuviintia si nu tiâmu respectatu nice batranetiele cele incarcate de povara tempuriloru celoru grele. [8]) Stimediu si respectediu pe toti barbatii, cari se ocupa cu agrulu celu nelucratu al limbei nostre; dara apoi pe cei reposati î adorediu [9]) si nediuescu si voiu nediui de pururea, cá se calcu in urmele loru [10]). Ei m'au condusu si mà povatiuescu pe carerea vietii cu staruintia, cu faptele si cu taria si barbatia loru cea

[1]) Non plus ultra.
[2]) Dá! atare scientia nu am; nece se numí dè D. dieu.
[3]) Saraca cusecentia!
[4]) Dá! totu mai sublime!
[5]) Mea culpa!
[6]) Aoleo!
[7]) Vedi bene.
[8]) Ce scii D. ta, grele au fostu ori nu.
[9]) Oho! Dá acumu sî D. ta tieni cu morti?
[10]) Vedi asiá; numai câtu apoi nu mai imputá sî altor'a, deca voru se traiesca sî cu mortii.

ne'nfranta. In tote nacadiurile si nevoile mele larii aceia naciunali m'au povatiuitu, me voru povatiui si de aci in colo pe cararea sciintii si a adeverului si me voru intari si pe viitoriu. Mai unu cuventu despre limba — (de alta data).

Nota. Unde s'ar' paré cà suntu erori, in adensu nu amu scaimbatu, temendume se nu cumva smentimu noi vrendu a indereptá manuscrisulu autoriului.

(IV).

FASTI-I ROMANI.

A. u. c.		A. dupa Chr.
822.	Serv. Sulpiciu Galba II. T. Vaniu Rufinu	69
823.	T. Flaviu Vespasianu imp. II. T. Flaviu Vespasianu fil. Subst. L. Anniu Bassu C. Caecina Paetu. . .	70
824.	T. Flaviu Vespasianu imp. III. M. Cocceiu Nerva. Subst. Arruntiu Catelliu Celer M. Arruntiu Aquila . .	71
825.	T. Flaviu Vespasianu imp. IV. T. Flaviu Vespasianu fil. II. .	72
826.	Flaviu Domitianu II. M. Valeriu Messalinu . . .	73
827.	T. Flaviu Vespasianu imp. V. T. Flaviu Vespasianu fil. III. Subst. Q. Petilliu Cerialis Caesiu Rufu II. T. Clodiu Epriu Marcellu II.	74
828.	T. Flaviu Vespasianu imp. VI. T. Flaviu Vespasianu fil. IV. Subst. Flaviu Domitianu IV. C. Liciniu Mucianu III. .	75
829.	T. Flaviu Vespasianu imp. VII. T. Flaviu Vespasianu fil. V. Subst. Ti. Plautiu Silvanu Aelianu	76
830.	T. Flaviu Vespasianu imp. VIII. T. Flaviu Vespasianu fil. VI. Subst. Flaviu Domitianu VI. Cn. Juliu Agricola .	77
831.	L. Ceioniu Commodu D. Noviu Priscu	78
832	T. Flaviu Vespasianu imp. IX. T. Flaviu Vespasianu fil. VII. .	79
833.	T. Flaviu Vespasianu fil. imp. VIII. Flaviu Domitianu VII. Subst. L. Aeliu Plautiu Lamia. Q. Pactumeiu Fronto L. Plautiu Lamia Aelianu. C. Muriu Marcellu Octaviu P. Cluviu Rufu . .	80
834.	L. Flaviu Silva Noniu Bassu Asiniu Pollio Verrucosu . . .	81
835.	Flaviu Domitianu imp. VIII. T. Flaviu Sabinu Subst. P. Valeriu Patruinu . .	82
836.	Flaviu Domitianu imp. IX. Petilliu Rufu II. Subst. L. Neratiu Vol. Priscu. .	83
837.	Flaviu Domitianu imp. X. Ap. Iuniu Sabinu	84
838.	Flaviu Domitianu imp. XI. T. Aureliu Fulvu Subst. D. Aburiu Bassu Q. Iuliu Balbu	85
839.	Flaviu Domitianu imp. XII. Serv. Corneliu Dolabella Petroniacu Subst. Sex. Octaviu Fronto Ti. Iuliu Candidu Mariu Celsu.	86
840.	Flaviu Domitianu imp. XIII. A. Volusiu Saturninu	87
841.	Flaviu Domitianu imp. XIV. L. Minuciu Rufu	88
842.	T. Aureliu Fulvu II. A. Semproniu Atratinu	89
843.	Flaviu Domitianu imp. XV. M. Cocceiu Nerva II.	90
844.	M. Ulpiu Traianu Aciliu Glabrio	91
845.	Flaviu Domitianu imp. XVI. Q. Volusiu Saturninu Subst. L. Venuleiu Aproniaun L. Stertiniu Avitu C. Iuliu Silanu	92
846.	Sex. Pompeiu Collega Corneliu Priscu	93
847.	L. Noniu Torquatu Asprenas T. Sextiu Magiu Lateranu . .	94
848.	Flaviu Domitianu imp. XVII. Flaviu Clemente	95
849.	C. Manliu Valens C. Antistiu Vetus	96
850.	M. Cocceiu Nerva imp. III. T. Verginiu Rufu III. Subst. C. Corneliu Tacitu, istoricu.	97
851.	M. Cocceiu Nerva imp. IV. M. Ulpiu Nerva Traianu II. Subst. T. Flaviu Libo . . .	98

COMENTARIU.

In acestu periodu de 30 de ani, deintre siepte imperati celu mai spurcatu, alu doilea Nero, a fostu Domitianu, fetiorulu lui Vespasianu, si fratele lui Titu. Câta deferentia intre acesti doi frati! Unulu, Titu, bunulu, dulcele, eroiculu, deliciae generis humani, care nu lasá una dî se treca forà a face bene, sî dîu'a in care bene nu ar' fî facutu, o dechiará de pierduta, amici diem perdidi! Celu alaltu, rusînea imperiului romanu sî a genului omenescu.

Celu bunu imperatî, dupa tata-so celu lacomu, numai doi ani; er' spurcatulu 15 ani sî mai bene.

Titu ocupà Ierusalimu-lu sîlu risipì, ducundu in triumfu pre judei, vasa-le cele sânte dein baseric'a Ierusalimului, si intre captivi si pre generariulu Josefu Flaviu, care-si luà numirea de Flaviu dela fameli'a imperatesca, si apoi scrise opere-le memorabili, ce si astadi mai susistu: de anticitatile ebreesci, belu judaicu, etc.

Totu sub Titu, la a. u. c. 832, perira cetatile Herculanu si Pompei astupate de foculu Vesuviului, si cu acea ocasiune si Pliniu celu mai betranu, autoriulu Istoriei naturali ce esiste.

Sub Domitianu, incepura Dacii erasi a incomodá imperiulu Romanu.

La a. u. c. 839, Decebalu regele loru trece Dunarea in Mocsi'a si bate pre Ap. Sabinu prefectulu ei. Domitianu insusi de doue ori esî in contr'a lui Decebalu, si necutezandu a dá facia cu Dacii, se oprì intru unu opidu mai de aprope, si incredentiandu lupt'a generariloru sei, invingerile si-le ascriea siesi, er' batalie-le generariloru sei.

La a. u. c. 841, Dacii batu si pre Corneliu Fuscu, sîlu ucidu; inse Iulianu succesoriulu lui sia resbunatu.

La a. u. c. 843, Domitianu redica batalia asupr'a Quadiloru si Marcomaniloru, pentru cà nu iau datu ajutoriu in contr'a Daciloru. Ci fù invinsu de nou, si rescumparà dela Decebalu pacea cu bani, promitiendui tributu pre totu anulu. De acea inse totu nu se rusinà a tiené triumfu in Rom'a in anulu ce urmà, si inchise templulu lui Ianu, ca si candu Romanii nu aru mai fî avendu nece unu inimicu de a se luptá cu elu.

Ucisu fiendu Domitanu la a. u. c. 849, in alu 45 alu vietiei, se prochiamà de imperatu bunulu M. Cocceiu Nerva, inse prea betranu, fiendu de 64 de ani, si desperandu a poté invinge cu pretorianii desfrenati, adoptà pre marele Traianu de filiu si participe imperiului, prein care actu intieleptu bene merità de imperiu, mai multu de câtu cu cele alalte vertuti ale lui.

Deci dupa trei lune de dîle, la a. u. c. 850, d. Chr. 97, morindu Nerv'a, urmà in imperiu M. Ulpiu Traianu, in etate de 42 de ani, nascutu in Ispani'a in cetatea Italica cu numele, si fù celu de antaniu, care ajunse imperatu Romaniloru, forà de a fî nascutu in Rom'a seau celu pucinu in Itali'a.

NOTITIE DIVERSE.

— Vasa-le romane, de cari amu amentitu in Nr. trecutu, donate Museului gimnasiale dein Blasiu de Dn. Mich. Dobo de Rusc'a suntu urmatoria-le.

1. Unu blidu de spalatu de lutu, in form'a celoru usitate sî acumu, numai farà smaltiu sî mai solidu, intregu, cá si cumu ar' fî de erí.

2. Unu urcioru cá de una cupa, lungaretiu, de lutu, forma fromosa, intregu decâtu forà torta.

3. Altu urceoru mai micu, si cu forma mai rude, scirbu la gura sî farà torta.

4. Una figura de muliere cu perulu impletitu cá una coruna, impresa in terra-cotta; intrega, de câtu una parte dein cositia rupta, nasulu sî pucinu dein barba vetematu.

5. Una caramida in form'a unei mâne, gaurita in lungu cá se se pota infige in toiagu; pre una parte cu doue figure omenesci, barbatu sî femenia, bene conservate.

6. Una caramida mica, patrata oblunga, de mosaicu.

7. Una lampa (lucerna), intrega.

8. Fragmentu de una lingura de terra-cotta.

9. Ornamentulu unei columne, taliate in pietra.

— R. D. Josefu Balintu parocu gr. cat. in Petridulu de diosu ne a tramisu in 22 febr. a. c. totu pentru Museu:

a) Una bucata de fagu petrificata, aflata la munastirea Petridului de susu lenga chiaea Turdei.

b) Unu melciu mare petrificâtu, aflatu intru unu agru alu seu dein Petridulu de diosu la loculu numitu: La varu.

c) Unu fragmentu de scoica costosa petrificata dein chiaea Turdei.

d) Una stea de fieru, aflata in vinie-le Turdei, la Oláh-vár.

Pentru cari mare multiamita!

— In Nr. XXII. pag. 440, col. 1. lin. 18; serie: curiositate, cu u.

Nr. XXIV. va aparé in 20. Aprile vechiu a. c.

Editoriu: T. CIPARIU. Imprimeri'a SAM. FILTSCH in Sabiniu.